

Tekijänoikeuspolitiikka 2012

Keskustelumuistio

Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2012:20

Tekijänoikeuspolitiikka 2012

Keskustelumuistio

Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2012:20

Opetus- ja kulttuuriministeriö / Undervisnings- och kulturministeriet

Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto / Kultur-, idrotts- och ungdomspolitiska avdelningen

PL / PB 29

00023 Valtioneuvosto / Statsrådet

<http://www.minedu.fi/OPM/julkaisut>

ISBN 978-952-263-168-8 (PDF)

ISSN-L 1799-0327

ISSN 1799-0335 (PDF)

Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä/

Undervisnings- och kulturministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar 2012:20

Kuvailulehti

Julkaisija
Opetus- ja kulttuuriministeriö

Julkaisun päivämäärä
18.6.2012

Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri) Kulttuuriyksikkö, tekijänoikeuspolitiikan ryhmä	Julkaisun laji Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä	
	Toimeksiantaja Opetus- ja kulttuuriministeriö	
	Toimielimen asettamispvm	Dnro OKM/30/040/2012
Julkaisun nimi (myös ruotsinkielinen) Tekijänoikeuspolitiikka 2012; Keskustelumuistio (Upphovsrättspolitiken 2012; Diskussionspromemoria)		
Julkaisun osat Muistio + liitteet		
Tiivistelmä Tekijänoikeudesta ja sen toimintaympäristöstä on viime vuosina muodostunut entistä monimutkaisempi asiakokonaisuus. Samaan aikaan tekijänoikeudesta on tullut politiikassa ja suuren yleisön keskuudessa kiinnostava ja polttava aihe. Tekijänoikeusjärjestelmän suuri taloudellinen merkitys tunnustetaan laajasti. Tekijänoikeus on sisältötuotannon, levityksen ja viestintäjärjestelmän taloudellisenä perustana. Ajatus lausutun ja kirjoitetun suomalaisen tekijänoikeuspolitiikan laatimisesta kiteytyi vuosien 2002–2005 lainuudistuksen rinnalla. Sen ensimmäiset askeleet otettiin, kun keväällä 2007 julkaistiin keskusteluasiakirja ”Tekijänoikeuden suuntaviivoja”. Edellisen hallituksen periaatepäätös aineettomien oikeuksien strategiasta (IPR-strategia) vuonna 2009 vahvisti edelleen strategista lähestymistapaa henkisen omaisuuden oikeuksiin. Opetus- ja kulttuuriministeriössä katsotaan, että tekijänoikeus on niin merkityksellinen asiakokonaisuus, että toimivaltainen ministeriö ja ministeri tarvitsevat sille oman, asioiden erityispiirteet huomioon ottavan julkilausutun politiikan. Nimenomaisesti ilmaistu käsitys tekijänoikeudesta ja sen perusteista, sekä aikomuksista kehittää järjestelmää antaa kaikille mahdollisuuden ymmärtää, arvioida, kritisoida tai tukea asioita, joita hallitus aikoo tekijänoikeuksien kehittämiseksi tehdä. Linjaukset selventävät sitä, miten tekijänoikeus ja sen syy- ja seuraussuhteet ministeriössä ja valtioneuvoston piirissä ymmärretään ja millaiseksi tekijänoikeuden merkitys arvioidaan. Kansallisen tekijänoikeuslainsäädännön uudistaminen on ollut viimeisten vuosikymmenien aikana katkeamaton prosessi. Lainsäädännön muutostarpeet ovat tulleet esille monin eri tavoin, mm. teknisen kehityksen seurauksena ja Euroopan unionin toiminnan kautta. Lainsäädännön kehittämisen muodot ovat muuttuneet tiettyihin identifioituihin asiakokonaisuuksiin keskittyneestä komitea- ja toimikuntatyöskentelystä kohti keskustelua ja laajapohjaiseen, vuorovaikutteiseen ideointiin pohjautuvaa kehittämislinjausten valmistelua. Tavoitteena on opetus- ja kulttuuriministeriössä kiteyttää tekijänoikeuspoliittisia linjauksia, jotka luovat selkeyttä ja auttavat keskittymään laajan tekijänoikeuden kentän kannalta keskeisimpiin asiakysymyksiin tulevaisuudessa. Kestävät tekijänoikeuspoliittiset linjaukset takaavat pitkällä aikavälillä kansallisesti parhaan, yleisen edun mukaisen lopputuloksen. Käsillä oleva muistio, joka on tehty opetus- ja kulttuuriministeriössä virkatyönä, toimii keskustelun herättäjänä ja antaa lähtökohtia näkökohtien esittämiselle ja mielipiteiden vaihdolle. Tämä muistio ei ole tekijänoikeuspoliittisten linjausten luonnos. Tekijänoikeuspoliittiset linjaukset muodostetaan keskustelujen ja lausuntojen pohjalta.		
Avainsanat tekijänoikeuspolitiikka, tekijänoikeus		
Muut tiedot		
Sarjan nimi ja numero Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2012:20	ISSN -L 1799-0327, 1799-0335 (PDF)	ISBN 978-952-263-168-8 (PDF)
Kokonaissivumäärä 35	Kieli suomi	Hinta - Luottamuksellisuus julkinen
Jakaja -	Kustantaja Opetus- ja kulttuuriministeriö	

Presentationsblad

Utgivare
Undervisnings- och kulturministeriet

Utgivningsdatum
18.6.2012

Författare (uppgifter om organets namn, ordförande, sekreterare)	Typ av publication Undervisnings- och kulturministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar		
	Uppdragsgivare Undervisnings- och kulturministeriet		
	Datum för tillsättande av	Dnro OKM/30/040/2012	
Publikation (även den finska titeln) Upphovsrättspolitiken 2012; Diskussionspromemoria (Tekijänoikeuspolitiikka 2012; Keskustelumuistio)			
Publikationens delar Promemoria samt bilagor			
Sammandrag			
Upphovsrätten och dess verksamhetsmiljö har under de senaste åren blivit en allt mer komplicerad helhet. Samtidigt har upphovsrätten i politiken och bland den stora allmänheten blivit ett intressant och eldfångt tema. Upphovsrättssystemets stora ekonomiska betydelse erkänns allmänt. Upphovsrätten utgör den ekonomiska grunden för innehållsproduktionen, distributionen och kommunikationssystemet. Parallellt med lagreformen 2002–2005 fick tankarna på att göra upp en finländsk upphovsrättspolitik skarpare konturer. De första stegen togs våren 2007 när man publicerade diskussionsunderlaget för riktlinjerna för upphovsrätten (Tekijänoikeuden suuntaviivoja). Den tidigare regeringens principbeslut om en strategi för de immateriella rättigheterna (IPR-strategin) år 2009 stärkte ytterligare det strategiska angreppssättet vad gäller rättigheterna till immateriell egendom. Vid undervisnings- och kulturministeriet anser man att upphovsrätten är en så betydelsefull substanshelhet att det behöriga ministeriet och den behöriga ministern är i behov av en egen uttalad politik för upphovsrätten i vilken dess särdrag beaktas. I en situation då man har en uttalad uppfattning om upphovsrätten och dess grunder inkl. avsikterna att utveckla systemet, ges alla en möjlighet att förstå, bedöma, kritisera eller stödja frågor och frågeställningar som regeringen har som avsikt att åtgärda i syfte att utveckla upphovsrätten. Linjedragningarna klarlägger hur upphovsrätten och dess orsaks- och konsekvenssamband gestaltas vid ministeriet och av statsrådet. Vidare blir det klart hur man på ministeriet och från statsrådets sida uppfattar upphovsrättens betydelse. En översyn av den nationella upphovsrättslagstiftningen har varit en kontinuerlig process under de senaste decennierna. Behoven att ändra lagstiftningen har kommit till uttryck på många sätt, bl.a. som en följd av den tekniska utvecklingen och genom Europeiska unionens verksamhet. Utformningen av lagstiftningen har övergått från behandlingen av vissa klart identifierade sakområden i kommittéer och arbetsgrupper till en diskussionsartad och omfattande, på växelverkan baserad idéproduktion som berör de övergripande linjedragningarna för upphovsrättens utveckling. Syftet är att vid undervisnings- och kulturministeriet ge upphovsrättens temahelheter skarpare konturer. De skapar klarhet och tydligare gestaltning av de frågor som framdeles är viktiga inom det omfattande fält som upphovsrätten utgör. Utformade riktlinjer för upphovsrätten garanterar ett slutresultat som på lång sikt är bäst med beaktande av allmännyttan ur ett nationellt perspektiv. Föreliggande memorandum, som grundar sig på ett tjänsteuppdrag, fungerar som en väckarklocka och stakar ut vägen för framläggande av synpunkter och utbyte av åsikter. Detta memorandum är inte ett utkast till upphovsrättspolitiska linjedragningar. De upphovsrättspolitiska linjedragningarna utformas på basis av diskussioner och utlåtanden.			
Nyckelord upphovsrättspolitik, upphovsrätt			
Övriga uppgifter			
Seriens namn och nummer Undervisnings- och kulturministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar 2012:20		ISSN 1799-0335 (PDF) -L 1799-0327	ISBN 978-952-263-168-8 (Online)
Sidoantal 35	Språk finska	Pris -	Sekretessgrad offentlig
Distribution -		Förlag Undervisnings- och kulturministeriet	

Sisältö

1 Johdanto	6
2 Tekijänoikeuden toimintaympäristö	9
2.1 Kansallinen toimintaympäristö	9
2.2 Euroopan unioni ¹	6
2.3 Kansainvälinen toimintaympäristö	17
3 Kansalliset tekijänoikeuskysymykset	19
4 Euroopan unionin tekijänoikeuskysymykset	24
5 Kansainväliset tekijänoikeuskysymykset	25
Liite 1. Opetusministeriön vuoden 2007 tekijänoikeuspolitiikka -keskustelumuistiossa (Tekijänoikeuden suuntaviivoja 2007:18) esitetyt 100 kysymystä	26
Liite 2. Opetusministeriön vuoden 2007 tekijänoikeuspolitiikka -keskustelumuistiosta esitetyjä näkökohtia (113 lausuntoa) – tiivistelmä	32

1 Johdanto

Tekijänoikeudesta ja sen toimintaympäristöstä on viime vuosina muodostunut entistä monimutkaisempi asiakokonaisuus. Samaan aikaan tekijänoikeudesta on tullut politiikassa ja suuren yleisön keskuudessa kiinnostava ja polttava aihe. Tekijänoikeusjärjestelmän suuri taloudellinen merkitys tunnustetaan laajasti. Tekijänoikeus on sisältötuotannon, levityksen ja viestintäjärjestelmän taloudellisena perustana.

Ajatus lausutun ja kirjoitetun suomalaisen tekijänoikeuspolitiikan laatimisesta kiteytyi vuosien 2002–2005 lainuudistuksen rinnalla. Sen ensimmäiset askeleet otettiin, kun keväällä 2007 julkaistiin keskusteluasiakirja ”Tekijänoikeuden suuntaviivoja”. Edellisen hallituksen periaatepäätös aineettomien oikeuksien strategiasta (IPR-strategia) vuonna 2009 vahvisti edelleen strategista lähestymistapaa henkisen omaisuuden oikeuksiin. Siihen oli työ- ja elinkeinoministeriön (TEM) johdolla, yhteistyössä opetus- ja kulttuuriministeriön (OKM) kanssa, koottu joukko toimenpide-ehdotuksia. Raportti ja arvio strategian toteuttamisesta julkaistiin 20.1.2012.

Opetus- ja kulttuuriministeriössä katsotaan, että tekijänoikeus on niin merkityksellinen asiakokonaisuus, että toimivaltainen ministeriö ja ministeri tarvitsevat sille oman, asioiden erityispiirteet huomioon ottavan julkilausutun politiikan. Nimenomaisesti ilmaistu käsitys tekijänoikeudesta ja sen perusteista, sekä aikomuksista kehittää järjestelmää antaa kaikille mahdollisuuden ymmärtää, arvioida, kritisoida tai tukea asioita, joita hallitus aikoo tekijänoikeuksien kehittämiseksi tehdä. Linjaukset selventävät sitä, miten tekijänoikeus ja sen syy- ja seuraussuhteet ministeriössä ja valtioneuvoston piirissä ymmärretään ja millaiseksi tekijänoikeuden merkitys arvioidaan.

Kansallisen tekijänoikeuslainsäädännön uudistaminen on ollut viimeisten vuosikymmenien aikana katkeamaton prosessi. Lainsäädännön muutostarpeet ovat tulleet esille monin eri tavoin, mm. teknisen kehityksen seurauksena ja Euroopan unionin toiminnan kautta. Lainsäädännön kehittämisen muodot ovat muuttuneet tiettyihin identifioituihin asiakokonaisuuksiin keskittyneestä komitea- ja toimikuntatyöskentelystä kohti keskustelua ja laajapohjaiseen, vuorovaikutteiseen ideointiin pohjautuvaa kehittämislinjausten valmistelua.

Lainsäädännön kehittämistoiminnan rinnalla valtioneuvoston asettama tekijänoikeusneuvosto on lausunnoissaan vahvistanut tekijänoikeuslain säännösten tulkintaa. Neuvostolla on merkittävä rooli tekijänoikeusjärjestelmän muotoutumisessa.

Samaan aikaan nyt käynnissä olevien tekijänoikeuspoliittisten linjausten valmistelun kanssa kehitetään tekijänoikeusjärjestelmän arviointimetodologiaa. Hankkeen toteuttajana on Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö Cupore ja sen rahoittaa opetus- ja

kulttuuriministeriö. Hankkeen tähänastisia tuloksia voidaan hyödyntää politiikkalinjausten valmistelussa.

Käsillä oleva muistio, joka on tehty opetus- ja kulttuuriministeriössä virkatyönä, toimii keskustelun herättäjänä ja antaa lähtökohtia näkökohtien esittämiselle ja mielipiteiden vaihdolle.

Yksityiskohtaisemmin tekijänoikeusjärjestelmää on kuvattu vuoden 2007 keskustelumuistiossa, joka on luettavissa OKM:n verkkosivuilla osoitteessa <http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2007/liitteet/tr18.pdf>. Monet muistiossa esitetyistä kysymyksistä ovat edelleen ajankohtaisia.

Tekijänoikeusjärjestelmän kehittäminen ja linjausten muodostaminen on avoin prosessi. Kaikki tekijänoikeudesta ja sen tulevaisuudennäkymistä kiinnostuneet kutsutaan keskustelemaan ja esittämään omat näkökohtansa tekijänoikeuden kehittämisen suuntaviivoista. Kommentteja ja näkökohtia pyydetään sekä muistiossa esille otetuista konkreettisista kysymyksenasetteluista että mainitsematta jääneistä asioista.

Tämä muistio ei ole tekijänoikeuspoliittisten linjausten luonnos.

Tekijänoikeuspoliittiset linjaukset muodostetaan keskustelujen ja lausuntojen pohjalta.

Tavoitteena on opetus- ja kulttuuriministeriössä kiteyttää tekijänoikeuspoliittisia linjauksia, jotka luovat selkeyttä ja auttavat keskittymään laajan tekijänoikeuden kentän kannalta keskeisiin asiakysymyksiin tulevaisuudessa. Kestävät tekijänoikeuspoliittiset linjaukset takaavat pitkällä aikavälillä kansallisesti parhaan, yleisen edun mukaisen lopputuloksen.

Lausuntojen ja näkökohtien esittäminen

Muistion, joka toimii agendana keskustelulle ja näkökohtien esittämiselle, pohjalta on mahdollisuus ottaa kantaa siihen, tulisiko

- jokin muistiossa mainittu asia ottaa esille tekijänoikeuspolitiikassa ja miten
- jostakin asiasta esittää tekijänoikeuspoliittisia linjauksia
- jonkin asian osalta linjata tekijänoikeuspolitiikassa erityisiä toimenpiteitä, kuten lainsäädännön muutoksia
- jonkin muistiossa mainitsemattoman asian sisältyä tekijänoikeuspolitiikkaan.

Muistio jättää kaikille mahdollisuuden esittää ja perustella omat näkökohtansa.

Opetus- ja kulttuuriministeriö pyytää esittämään asiaa koskevia lausuntoja, kommentteja ja näkökohtia 31.8.2012 mennessä sähköpostilla copyright@minedu.fi.

Saadut palautteet julkaistaan sellaisenaan opetus- ja kulttuuriministeriön verkkosivuilla osoitteessa www.minedu.fi.

Palautteen pohjalta ministeriössä kirjoitetaan luonnos, johon sisällytetään tekijänoikeuspolitiikan asioita, linjauksia ja toimenpiteitä.

Luonnoksesta käytävän lausuntokierroksen jälkeen viimeistellään ja julkistetaan opetus- ja kulttuuriministeriön tekijänoikeuspoliittiset linjaukset.

Politiikkalinjauksia käsitellään tekijänoikeusfoorumeissa syksyllä.

Tekijänoikeuden tavoitetilä 2020

- Tekijänoikeus kannustaa luovaan työhön ja investointeihin sekä uusiin digitaalisiin innovaatioihin
- Tekijänoikeus hyödyttää kaikkia alan toimijoita – luovalla työllä on mahdollista elää
- Oikeuksien käyttämisen yleisenä lähtökohtana on sopimusvapaus
- Tekijänoikeusjärjestelmä tukee yhteiskunnan yhteisten tavoitteiden toteuttamista sekä elinvoimaisen kotimaisen kulttuurin säilymistä ja kehittymistä
- Syntyy runsaasti laillisia ja helppokäyttöisiä tekijänoikeuksia hyödyntäviä verkkopalveluja, jotka ovat käytettävissä koko Euroopan unionin alueella – tarvittavat oikeudet ovat helposti hankittavissa
- Tekijänoikeusjärjestelmä tukee uusien teknologioiden käyttöönottoa
- Laiton verkkojakelu on vähentynyt – oikeuksien toimeenpano on tehokasta
- Suomen tekijänoikeusjärjestelmä toimii saumattomasti yhteen muiden maiden järjestelmien kanssa
- Suomalaiset tekijänoikeusratkaisut ovat esikuvina muille maille
- Tiedon saatavuus ja ilmaisun vapaus toteutuvat – tekijänoikeuden ei koeta estävän sananvapautta
- Tekijänoikeudellinen osaaminen on korkealla tasolla

2 Tekijänoikeuden toimintaympäristö

2.1 Kansallinen toimintaympäristö

Tekijänoikeuden toimintakenttä muodostuu erilaisista toimijoista sekä hallinnollisista, teknisistä ja toiminnallisista rakenteista ja niiden pohjalle muodostuvista markkinoista ja käyttötilanteista.

Sidosryhmät – Tekijänoikeuden arvoverkon toimijoiden eri roolit

Tekijät ja esittävät taiteilijat

Ammattimaiset tekijänoikeuksien käyttäjät (voivat olla myös oikeuksien haltijoita), esimerkiksi:

- tuotantoyhtiö (elokuvatuottaja)
- levy-yhtiö (äänitetuottaja)
- kirjan- tai lehdenkustantaja
- televisio- ja radioyritys
- tietokannan valmistaja

Välittäjät, esimerkiksi:

- kirjastot, arkistot, museot
- teleoperaattorit
- internetpalveluiden tarjoajat

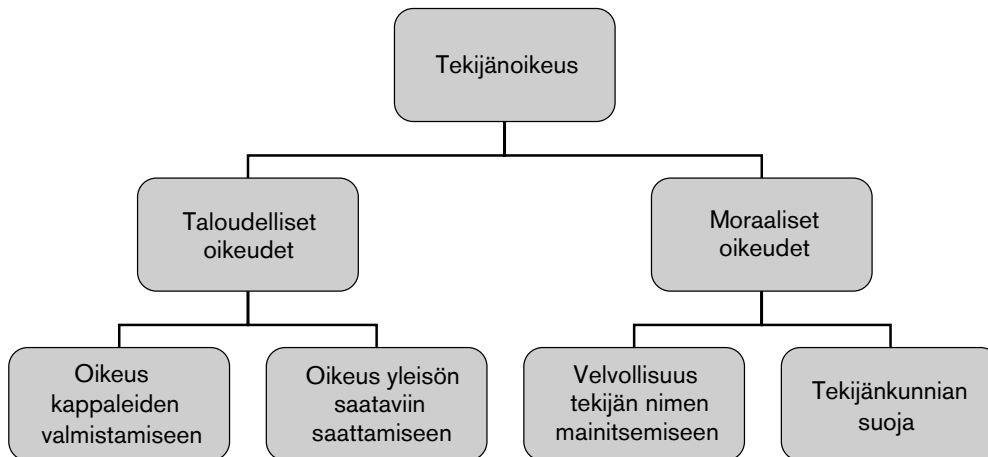
Loppukäyttäjät

- yksilöt
- yhteisöt

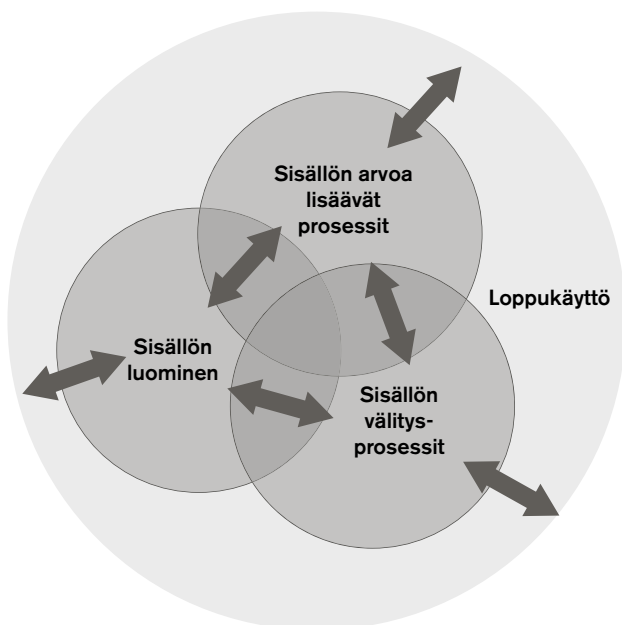
Lähde: Tekijänoikeusjärjestelmän arviointimetodologia -hanke

Tekijä. Teos ja sen myötä tekijänoikeus syntyy tekijän luovuuden tuloksena. Ilman tekijää ei olisi teosta, jota voidaan hyödyntää – taloudellisesti tai muulla tavalla. Myös esittävän taiteilijan työssä ja sen kautta syntyvissä lähioikeuksissa on luovan työn elementti vahvasti läsnä.

Oikeudet.

Sidosryhmät ja arvoverkot. Alla kuvataan erilaisia tekijänoikeudellisen sisällön arvonmuodostusprosesseja. Askeleet luovan sisällön luomisesta aina loppukäyttäjälle saakka eivät noudata kaavamaisesti tiettyä järjestystä, vaan sisällön arvo voi muodostua lukuisista erilaisista yhteistyösuhteista.

Lähde: Tekijänoikeusjärjestelmän arviointimetodologia -hanke

Teosten ammattimaiset käyttäjät. Teoksia ja esityksiä voidaan käyttää paitsi yksityisessä piirissä tai ei-kaupallisesti, myös ammattimaisesti. Suojatun aineiston käyttäminen edellyttää oikeuksista sopimista tekijän tai esittävän taiteilijan kanssa. Äänitetuottajien, elokuvatuottajien, televisio- ja radioyriytysten sekä tietokantojen valmistajien investointeja ja aineistojen käyttämistä on lisäksi turvattu laissa säädetyillä lähioikeuksilla. Kustannustointiminta perustuu tekijöiden kanssa tehtyihin sopimuksiin.

Välittäjät ja jakelijat. Teoksia ja muita tekijänoikeuslain säännöksillä suojattuja aineistoja voidaan saattaa yleisön saataville kaupallisen tai ei-kaupallisen toiminnan kautta. Fyysisten aineistokappaleiden myynti- ja jakelujärjestelmät korvautuvat verkkoympäristössä

sähköisillä kauppapaikoilla. Internet-palvelujen tarjoajat, jotka tarjoavat asiakkailleen esimerkiksi pääsyn internetiin ja siellä oleviin palveluihin, kilpailevat aineistojen jakelijoiden ja käyttäjien asiakkuuksista.

Yleishyödyllisinä aineistojen jakelijoina kirjastot tarjoavat yleisölle monipuolisia tieto- ja kulttuuriaineistoja. Museot puolestaan huolehtivat kulttuuriperinnön säilyttämisestä sekä tiedon ja elämysten välittämisestä.

Tekijän ja teoksen hyödyntäjän (käyttäjä, kuluttaja) välinen suhde. Tekijälle laissa säädetty yksinoikeudet ja tekijänoikeuden rajoitukset vaikuttavat teosten käyttämiseen. Käyttäminen voi tapahtua suoranaisen taloudellisen hyödyn saamiseksi (kustannustoiminta, levittäminen, myynti). Teosta tai sen osaa voidaan käyttää myös tekijän yksinoikeuden piiriin kuuluvalla tavalla mutta ilman taloudellisen hyödyn tavoittelua. Käyttö voi edellyttää tekijän lupaa tai korvauksen maksamista. Käyttö voi tapahtua myös korvauksetta esim. tekijänoikeuden rajoitusten nojalla tai luvan tai sopimuksen mukaisesti. Yksityisessä piirissä tapahtuvaa käyttöä (kuluttajan ”loppukäyttö” tai muu yksityinen käyttö) edeltää usein jokin kaupallinen tai muu toimi, jolla teos on laillisesti hankittu käytettäväksi.

Eri oikeudenhaltijaryhmien keskinäinen suhde. Tekijänoikeuslaissa on tekijänoikeuden lisäksi säädetty esittävien taiteilijoiden, äänitetuottajien, elokuvatuottajien, lähettäjäyri-tysten, valokuvaajien ja tietokantojen valmistajien lähioikeuksista. Äänite- ja elokuva- tuottajien lähioikeudet ovat riippuvaisia tekijöiden ja esittävien taiteilijoiden panoksista ja oikeuksista. Lähettäjäyri-tysten oikeudet televisio- ja radiolähetyksiin syntyvät muiden oikeudenhaltijaryhmien työn tulosten käyttämisestä. Tehdyt sopimukset ja myös sää- nökset oikeuksien siirtymisestä vaikuttavat oikeudenhaltijoiden keskinäisiin suhteisiin. Luovien alojen ja niiden oikeudenhaltijoiden menestys edellyttää toimimista samansuun- taisten intressien ja yhteisen edun tavoittelun pohjalta.

Sidosryhmien väliset suhteet – erilaiset ja erisuuntaiset intressit. Tekijänoikeuden alan sidosryhmillä on erilaisia ja eri suuntiin meneviä intressejä ja näkökulmia tekijänoikeu- teen. Tekijänoikeudessa kohtaavat muun muassa oikeuksien haltijoiden edut, oikeuksien käyttäjien edut, välittäjien edut sekä kuluttajien ja muiden loppukäyttäjien edut. Vaikka erilaiset ja erisuuntaiset intressit ovat kilpailutilanteessa, sidosryhmät voivat olla enemmän tai vähemmän symbioottisesti riippuvaisia toisistaan.

Näkemyserot ja erilaiset intressit näkyvät sidosryhmien keskinäisissä suhteissa. Myös oikeudenhaltijaryhmien keskinäiset intressit vaihtelevat asioista riippuen. Oman näkökul- man laajentaminen ja avoimempi suhtautuminen toisten näkemyksiin edistävät tasapai- noisten ratkaisujen löytymistä.

Yhteiskunnan etu. Kaikkien sidosryhmien edut yhdessä muodostavat yhteiskunnan edun. Yhteiskunnan yleinen ja yhteinen etu on, että tekijänoikeus kannustaa aineetto- maan luomisprosessiin ja luovaan työhön ja että luovan työn tulokset hyödyttävät koko yhteiskuntaa ja leviävät mahdollisimman laajalle yleisölle. Yhteiskunnan paras yleinen ja yhteinen etu edellyttää eri intressien yhteen sovittamista.

Tekijänoikeudellisen yksinoikeusjärjestelmän perustana oleva laaja yleinen ja koko yhteiskunnan yhteinen etu kytkeytyy lukuisiin erilaisiin politiikka-alueisiin (kulttuuri, luovuuden edistäminen, innovaatio, saatavuus, tietoyhteiskunta, talous, kauppa, teolli- suus, työllisyys, elinkeino jne.), toimintoihin (esim. kulttuurin levitys, tiedonvälitys) ja keskeisiin periaatteisiin (omaisuuden suoja, sananvapaus, tiedon saatavuus).

Talous. Luova talous pohjautuu laajasti tekijänoikeuksille. Oikeudet takaavat tekijälle neuvotteluaseman. Oikeudet toteutuvat neuvottelujen, sopimusten ja niiden ehtojen kautta. Tekijänoikeusalojen talous luo työllisyyttä. Tekijänoikeuden kannustinefekti ulot- tuu paitsi luovuuteen myös investointeihin, yrittäjyyteen, tuotantoon ja levitykseen.

Tekijänoikeuden taloudelliset ja kansantaloudelliset vaikutukset ovat mittavat. Tekijänoikeudellisten toimialojen yhteenlaskettu arvonlisäys vuonna 2008 oli 8,7 miljardia euroa (4,7 % BKT:sta). Alat työllistivät yhteensä 5,1 prosenttia Suomen työllistetystä työvoimasta. Tekijänoikeuden ydinalojen, joiden pääasiallisena toimintana on tuottaa, käyttää tai levittää tekijänoikeudella suojattuja aineistoja, yhteenlaskettu arvonlisäys oli 6,8 miljardia euroa (3,7 % BKT:sta).

Tekijänoikeus turvaa tekijän mahdollisuuksia teosten luomiseen pohjautuvaan ansaintaan myös elinkeinonharjoittajana.

Valtiovallan rooli. Valtiovallalla on rooli puitteiden ja mahdollisuuksien ylläpitäjänä. Näihin kuuluvat lainsäädännön ja sen toimivuuden ylläpitäminen sekä tekijänoikeuspoliittisten linjausten muodostaminen tämän politiikka-alueen tueksi. Tekijänoikeusjärjestelmän toimivuuden varmistaminen voi joskus edellyttää aktiivista puuttumista. Puuttuminen voi tapahtua esimerkiksi lainsäädännön tai siihen sisältyvien muiden pakottavien ohjausmekanismien kautta. Tämän tulisi olla viimekätinen ratkaisu. Valtion tulisi toimia ensisijaisesti välittäjänä ja katalysaattorina ratkaisujen aikaansaamiseksi.

Vastuuministeriön rooli. Opetus- ja kulttuuriministeriöllä on vastuu tekijänoikeuslainsäädännön ja tekijänoikeusjärjestelmän toimivuuden varmistamisesta. Ministeriö tekee tekijänoikeuspoliittiset linjaukset ja toteuttaa niiden mukaiset toimenpiteet. Valtioneuvoston tasolla ministeriö huolehtii siitä, että sovitettaessa yhteen eri politiikka-alueiden näkökohtia, esimerkiksi Suomen EU-kantojen valmistelussa, tekijänoikeusnäkökohdat otetaan ministeriön linjausten mukaisesti huomioon.

Oikeuksien käyttäminen ja lisensioinnin kehittämisessä käytettävät menetelmät. Tekijänoikeuden ydinalueeseen kuuluvat oikeuksien olemassaolon lisäksi oikeuksien käyttämiseen liittyvät asiat. Oikeuksien lisensioinnin eli käyttö lupien myöntämisen kautta oikeudenhaltijat pystyvät taloudellisesti hyödyntämään teoksia ja muita suojankohteita. Tämän alueen kehityksen tulisi tapahtua lähtökohtaisesti markkinoiden vaikutuksesta. Toimijoiden tarpeita voidaan ottaa huomioon pitämällä huolta lainsäädännön toimivuudesta.

Kilpailuoikeus. Kilpailuoikeus ja sen periaatteet tukevat markkinoiden toimivuutta rajoittamalla määräävän markkina-aseman väärinkäyttöä ja sen kielteisiä vaikutuksia. Yksinoikeuteen pohjautuvan määräävän markkina-aseman väärinkäyttäminen voi tietyissä tilanteissa olla kiellettyä. Markkinatilanteet ja niihin liittyvät kilpailunäkökohdat on otettava lainsäädäntöä uudistettaessa huomioon.

Sopiminen. Tekijänoikeus perustuu laissa myönnettyihin yksinoikeuksiin. Oikeuksien käyttämisen yleisenä lähtökohtana on sopimusvapaus. Sitä voidaan rajoittaa vain erittäin tärkeistä syistä ja ottaen huomioon perustuslain takaamat oikeudet, kuten yhdenvertaisuus ja omaisuuden suoja.

Oikeuksien yhteishallinnointi. Suomea voidaan pitää monessa suhteessa oikeuksien yhteishallinnoinnin edelläkävijänä ja esimerkkimaana. Yhteishallinnoinnilta edellytettävä tehokkuus ja luotettavuus toteutuvat pitkälti yhdistyslainsäädännön ja sen velvoitteiden kautta. Eurooppalaisessa keskustelussa on korostettu läpinäkyvyyden vaatimusta.

Oikeudenhaltijaryhmien intressit ja valmiudet yhteishallinnoinnin toteuttamiseen vaihtelevat. Yhteishallinnoinnin hyödyt ja haitat sekä vaikutukset oikeudenhaltijoiden asemaan on punnittava. Niissä tapauksissa, joissa oikeuksien yhteishallinnointi ei ole välttämätöntä, oikeudenhaltijoilla tulee olla mahdollisuus itse hallinnoida oikeuksiaan. Oikeuksien yhteishallinnoinnin myönteiset vaikutukset näkyvät selvimmin silloin, kun yhteishallinnointi mahdollistaa ja tukee uusien liiketoimintamallien kehittymistä.

Open source ja creative commons. Oikeudenhaltijalla on myös mahdollisuus antaa teoksensa käytettäväksi käyttöehdoilla, jotka sallivat eriasteista vapaata käyttöä. Tämä mahdollisuus tulisi sovittaa oikeuksien yhteishallinnointiin niin, että yhteishallinnointi ja

vapaat käyttömahdollisuudet muodostavat yhteen toimivan järjestelyn, jota oikeudenhaltijat voivat hyödyntää erilaisissa käyttötilanteissa.

Pilvipalvelut. Henkilökohtaista tallennustilaa ja tallennettujen tietojen synkronointia tarjoavat pilvipalvelut ovat yleistyneet erityisesti älypuhelimien ja tablet-laitteiden suosion kasvaessa. Pilvipalveluihin liittyvien tekijänoikeuskysymysten tarkastelu on ajankohtaista.

Tekijänoikeuden toimivuus digitaalisessa ja verkkoympäristössä. Tekijänoikeuslainsäädäntö ja –järjestelmä ei aina tuota toivottua lopputulosta. Tämä on havaittavissa erityisesti verkkoympäristön toiminnoissa. Vaikka tekijänoikeus on täysmääräisesti voimassa myös digitaalisessa ja verkkoympäristössä, tämän alueen erityiskysymyksiä on yhä uudelleen tarkasteltava. Verkkoaineistojen osalta esiin nousee erityisesti kysymys, miten verkkoon vapaasti selattavaksi, kuunneltavaksi ja katseltavaksi asetettuja aineistoja voidaan käyttää.

Internet ei ole tekijänoikeudesta vapaa alue. Internet ei näin ollen voi olla myöskään alue, joka olisi vapaa mahdollisesta oikeuksien rikkomisesta aiheutuvista seuraamuksista. Digitaalinen ja verkkoympäristö on yhtä todellinen toimintaympäristö kuin fyysisistä esineistä koostuva ympäristö. Monille ihmisille verkko on todellisempi kuin käsin kosketeltava maailma.

Sähköisen kaupankäynnin kehittyminen on kiinni siitä, miten tekijänoikeus saadaan toimimaan verkkoympäristössä. Internet tarjoaa maailmanlaajuisen alustan luovien sisältöjen sähköiselle kaupankäynnille. Kun tuote siirretään bitteinä kauppiaalta asiakkaalle eikä fyysisistä tavaraa kuljeteta paikasta toiseen, verkkokauppa voi olla tavarakauppaan verrattuna ekologisempi vaihtoehto. Tekijänoikeusjärjestelmän tulisi kannustaa uusien sähköisten kauppapaikkojen syntymiseen.

Teleoperaattorit. Internet-palvelujen, mm. verkkoyhteyksien tarjonta on liiketoiminnan alue, joka kytkeytyy merkittävällä tavalla luovien sisältöjen välittämiseen. Verkkoyhteyksien tarjoajan liiketoiminnassa ei tehdä eroa sen suhteen, mitä asiakkaat välittävät tarjottuja yhteyksiä pitkin. Yhteyksien tarjoaja ei tiedä sitä eikä hänen tulekaan sitä tietää.

Sisältöjen välittämiseen käytettävää tallennustilaa tarjoaviin palveluntarjoajiin sovelletaan laittoman aineiston osalta pyynnöstä tapahtuvaa poistamista (notice and take down) koskevia säännöksiä. Yhteiskunnan edun niin vaatiessa myös yhteyksien tarjoajalla on tosiasiallisesti mahdollisuus puuttua rikolliseen tai lainsäätäjän vahingolliseksi arvioimaan toimintaan.

Filosofinen ja periaatteellinen pohja. Tekijänoikeusjärjestelmän ja –lainsäädännön kehittämisen suuntaan vaikuttaa moni asia. On olemassa periaatteita, joita ei voi kyseenalaistaa. Näihin kuuluvat esimerkiksi sopimusvapaus sekä perustuslain turvaamat oikeudet ja vapaudet, mm. omaisuuden suoja ja sananvapaus. Myös se, että kansalaiset kokevat tekijänoikeusjärjestelmän oikeudenmukaiseksi, on tärkeää.

Kansallisten ratkaisujen mahdollisuus. Suomen EU-jäsenyys ja Suomen kansainväliset sopimusvelvoitteet vaikuttavat siihen, millaisia kansallisia lainsäädäntöratkaisuja on mahdollista tehdä.

EU-lainsäädäntöön kuuluvat direktiivit harmonisoivat yleensä tekijänoikeudellisen suojan minimitason. Joissain tapauksissa direktiivi voi olla sekä minimi- että maksimidirektiivi. Kansallisessa laissa voidaan säätää myös sellaisesta suojasta, jota ei löydy direktiivistä eikä kansainvälisistä sopimuksista. EU:n jäsenvaltiolla on kansalaisuuteen perustuvan syrjintäkiellon perusteella velvollisuus myöntää tällainen kansallisuuteen kytkeytyvä suoja myös muille EU- ja ETA-maiden kansalaisille. Komission käynnistämä rikkomusmenettely voi johtaa siihen, että jäsenvaltion lain yksittäiset säännökset ja niiden direktiivien mukaisuus tulevat tutkittaviksi EU-tuomioistuimessa. Jäsenvaltio voidaan sakon uhalla velvoittaa muuttamaan lainsäädäntönsä direktiivin mukaiseksi.

Kansainvälisten sopimusten määräykset velvoittavat sopimuksiin liittyneitä valtioita tai luovat valtioille velvollisuuden mukauttaa kansallisen lainsäädäntönsä sopimusten

mukaisiksi. Suomen oikeusjärjestelmän mukaan kansainväliset normit ja niiden mukainen lainsäädäntö on saatettava erikseen voimaan. Sopimukset eivät yleensä sisällä sanktioita tai menettelyjä sen varalle, että valtio jättää sopimusvelvoitteensa hoitamatta tai toimii sopimusten vastaisesti.

Tässä suhteessa poikkeuksellinen menettely sisältyy sopimukseen teollis- ja tekijänoikeuksien kauppaan liittyvistä näkökohdista (TRIPS), joka velvoittaa sopimusvaltiot saattamaan tekijänoikeuksia koskevan lainsäädäntönsä, lopulliset oikeuden päätökset ja yleisesti sovellettavat hallintoviranomaisten päätökset muiden sopimusvaltioiden ja oikeuksien haltijoiden ja muiden saataville. Valtioiden tulee tarvittaessa vastata toisen sopimusvaltion lainsäädäntöä koskevaan kirjalliseen tietopyyntöön. Asiaa voidaan käsitellä myös TRIPS-neuvostossa. Sopimus sisältää viittauksen sekä Bernin yleissopimuksen että Rooman yleissopimuksen noudattamiseen. TRIPS-neuvosto voi käsitellä lainsäädännön sopimusten mukaisuutta myös näiden sopimusten osalta.

Mahdolliset liikkumavarat EU:n lainsäädännön ja kansainvälisten sopimusten puitteissa vaikuttavat siihen, missä määrin lain nykyisiä säännöksiä voitaisiin haluttaessa muuttaa. Yleisellä tasolla liikkumavaraa on varsin vaikea määritellä. Liikkumavara kunkin asiakas- myksen osalta on analysoitava erikseen. Jos asiasta ei ole olemassa kansainvälistä sopimus- sääntelyä tai EU:n lainsäädäntöä, valtio voi itse valita lainsäädäntöratkaisunsa.

Kansainvälisten velvoitteiden ja EU-lainsäädännön puitteissa valtio voi yleensä valita sen keinon tai tavan, jolla sopimusvelvoite pannaan kansallisesti täytäntöön.

Yleisiä lainsäädäntövallan rajoituksia ja muita reunaehtoja seuraa perustuslaista ja muusta lainsäädännöstä.

Lainsäädännön mahdollisten muutosten perusteena voisi olla esimerkiksi:

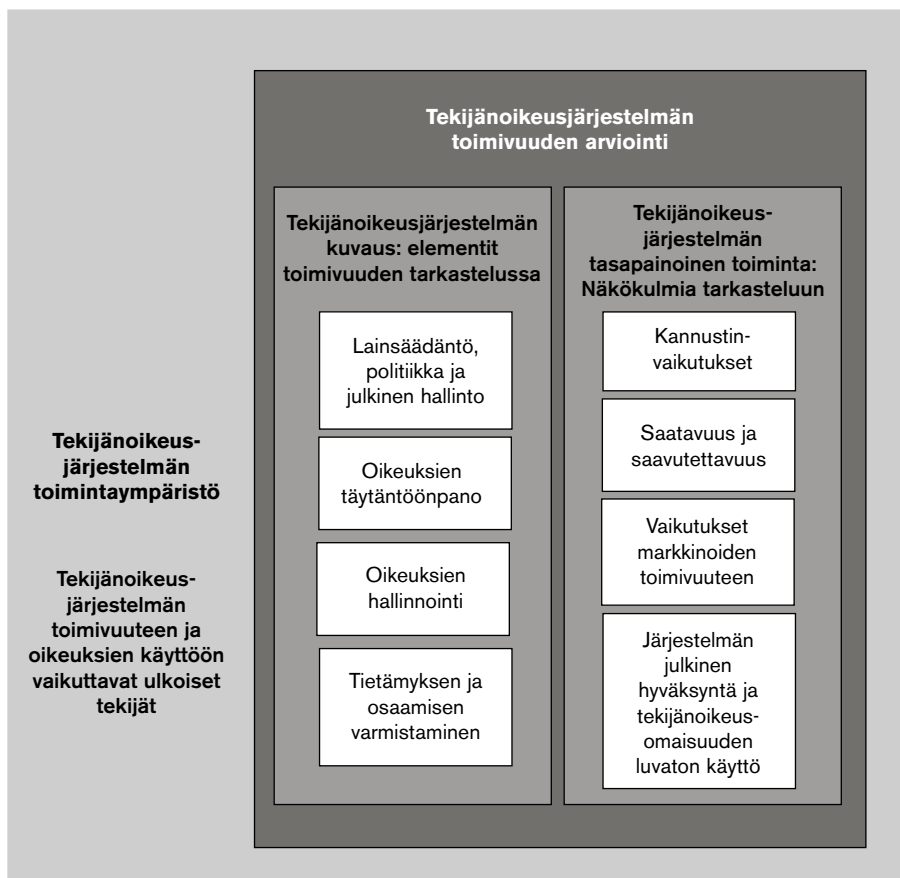
- säännösten selventäminen, kaventaminen tai laajentaminen
- yksinoikeuksien selventäminen, entistä selkeämpi määrittely harmailla alueilla
- tekijänoikeussuojan alan supistaminen tai laajentaminen
- rajoitusten alan laajentaminen, selventäminen tai kaventaminen
- teosten käytön mahdollistaminen sopimuslisenssisäännöksillä
- tekijänoikeussuojan täytäntöönpanon tehostaminen.

Lainsäädännön muutokset edellyttävät taloudellisten, viranomaistoiminnan, ympäristön ja muiden yhteiskunnallisten vaikutusten perusteellista arviointia.

Tekijänoikeusjärjestelmän toimivuus ja sen arviointi. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö Cuporen toimesta on Suomessa kehitetty metodologiaa, jota soveltamalla voitaisiin selvittää ja arvioida tekijänoikeusjärjestelmän toimivuutta. Arviointimenetelmät soveltuvat nykytilan ja nykyisten käytäntöjen toimivuuden arviointiin sekä järjestelmän kehitysalueiden identifiointiin. Yhtenäisen metodologian soveltaminen mahdollistaa myös hyvien käytäntöjen jakamisen eri maiden välillä.

Tekijänoikeusjärjestelmän toimivuuteen ja oikeuksien käyttöön vaikuttavat ulkoiset tekijät – globalisaatio, teknologinen kehitys, markkinoiden toimivuus kansallisella ja kansainvälisellä tasolla, taloustilanne ja muut markkinoiden toimintaan vaikuttavat tekijät.

Tekijänoikeusjärjestelmän kehittämisessä on tähän asti ollut keskeisellä sijalla järjestelmän tasapainoisen toiminnan edistäminen. Tasapainoisen toiminnan päämääriin kuuluvat kannustinvaikutukset, teosten ja muiden suojattujen aineistojen saatavuus ja saavutettavuus, vaikutukset markkinoiden toimivuuteen, järjestelmän julkinen hyväksyntä sekä tekijänoikeusomaisuuden luvattoman käytön estäminen.

Lähde: Tekijänoikeusjärjestelmän arviointimetodologia -hanke

Tekijänoikeustietämys ja osaaminen. Järjestelmän toimivuuden kannalta on tärkeää, että tekijänoikeustietämys ja osaaminen lisääntyvät. Tämä vaatimus kohdistuu kaikkiin tekijänoikeusjärjestelmän osa-alueisiin ja niiden toimijoihin. Tietämystä ja osaamista voidaan lisätä yleisellä ja kohdennetulla tiedotuksella ja koulutuksella. Tutkintovaatimuksiin tai opetussuunnitelmaan sisällytettynä tekijänoikeuteen voidaan saada syvempiäkin näkökulmia.

Hallitusohjelman mukaan tekijänoikeusalan koulutusta, tutkimusta ja neuvontaa lisätään. Vastaavat tavoitteet sisältyvät koko teollis- ja tekijänoikeuskentän osalta myös v. 2009 valtioneuvoston periaatepäätöksenä hyväksyttyyn aineettomia oikeuksia koskevaan strategiaan (IPR-strategia).

Sopimuskäytännöt ja niiden kehittäminen. Tekijänoikeuspolitiikan keskeisenä tavoitteena tulee olla pysyvien vaikutusten aikaansaaminen tekijänoikeusjärjestelmän ja lainsäädännön toimivuuden parantamisen kautta. Siitä syntyy hyötyä eri alojen toimijoille ja sidosryhmille – toisin sanoen koko yhteiskunnalle.

Tekijänoikeusalojen erot näkyvät sopimustoiminnassa ja -käytännöissä. Sopimuskäytäntöjen ja –mallien kehittäminen vaatii vankkaa näkemystä siitä, mikä on tavoitetilä. Olemassa olevien mallien ja käytäntöjen kodifiointi voi hyödyttää suurta joukkoa luovien alojen ammattilaisia ja muita, jotka tekevät tekijänoikeuksia koskevia sopimuksia.

Valtio voi tarvittaessa tarjota neuvottelujen osapuolille ”hyviä palveluja”. Niitä voivat olla opastus, neuvonta, tutkimukset eri asioista ja myös neuvotteluapu. Valtion hyvien palvelujen käyttö perustuu vapaaehtoisuuteen ja osapuolten yhteiseen toiveeseen.

Lainsäädäntöön perustuvien välitysmekanismien käyttö ja kehittäminen on myös mahdollista.

2.2 Euroopan unioni

Euroopan unioni on 27 Euroopan maan muodostama taloudellinen ja poliittinen unioni, jonka elimellinen osa Suomi on. Unionin toiminnan oikeudellisena perustana ovat perussopimukset, joissa on sovittu EU:n tavoitteista monilla sen toiminnan aloilla.

Sisämarkkinat ovat Euroopan unionin talouden keskeinen voimatekijä. Niiden ansiosta tavarat, palvelut, raha ja ihmiset voivat liikkua unionissa vapaasti. Sisämarkkinoita kehitetään niin, että EU:n kansalaiset ja yritykset saavat niistä mahdollisimman suuren hyödyn.

Jokaisella EU:n jäsenvaltiolla on kansallinen tekijänoikeuslainsäädäntönsä. Keskeisimmät kansallisten tekijänoikeuslakien osa-alueet on yhdenmukaistettu EU:ssa seitsemällä tekijänoikeusdirektiivillä, minkä lisäksi on annettu direktiivi teollis- ja tekijänoikeuksien noudattamisen varmistamisesta (siviilioikeudellinen täytäntöönpano).

Euroopan unionin tekijänoikeuslainsäädäntö syntyy yhteispäätösmenettelyssä Euroopan unionin neuvoston ja Euroopan parlamentin toimesta. Sisämarkkina-asiana tekijänoikeus on unionin ja jäsenmaiden jaetun toimivallan piirissä.

Euroopan unionin ja kolmansien maiden välisten kauppasopimusten osana tekijänoikeuteen liittyviä asioita voi kuulua myös unionin yksinomaiseen toimivaltaan.

Euroopan unioni on jäsenmaidensa ohella liittynyt sopimuspuoleksi WIPO:n tekijänoikeussopimukseen ja WIPO:n esitys- ja äänitesopimukseen. Näiden sopimusten kautta EU on sidottu myös Bernin yleissopimuksen ja Rooman yleissopimuksen noudattamiseen.

Euroopan unioni on ollut myös neuvotteluosapuolena laajaa kritiikkiä saaneesta väärentämisen vastaisesta kauppasopimuksesta (ACTA) neuvoteltaessa.

Oikeuksien lisensointi valtioiden rajat ylittävään teosten välittämiseen (rajat ylittävä lisensointi) on kysymys, joka vaikuttaa Euroopan laajuisten digitaalisten sisämarkkinoiden syntyyn ja toimivuuteen. Yksi sisämarkkinapolitiikan tärkeimmistä tavoitteista on sen varmistaminen, että tekijänoikeuden yhteishallinnointijärjestöt voisivat lisensoida teosten käyttöä myös Euroopan laajuisesti.

Pohjoismaisen sopimislisenssijärjestelmän periaatteet ja mekanismit ovat tarjolla myös muiden jäsenvaltioiden käyttöön.

Yksittäiset tekijät ja muut oikeudenhaltijat voivat ongelmitta tehdä sopimuksia myös Euroopan laajuisesta tai laajemmastakin teosten välittämisestä yleisölle.

Kansallinen etu ja Euroopan unionin etu. Useissa tekijänoikeuksiin liittyvissä kysymyksissä ja yleisellä tasolla Suomen kansallinen etu ja Euroopan unionin etu ovat samansuuntaisia. Erisuuntaisia etuja ja näkemyksiä voi syntyä esimerkiksi tilanteissa, joissa jokin EU:n laajuinen oikeudellinen ratkaisu uhkaisi hyvin toimivan kansallisen tekijänoikeusratkaisun olemassaoloa.

Euroopan unionin jäsenyys vaikuttaa Suomen mahdollisuuksiin toimia kansallisesti esimerkiksi tekijänoikeusasioissa. Puhtaasti kansallisen edun mukaiseen menettelyyn, joka olisi vastoin Euroopan unionin etua, ei käytännössä voida ryhtyä. Tästä niin sanotusta ”vilpittömän yhteistyön periaatteesta” on määrätty Euroopan unionista tehdyn sopimuksen (SEU) 4 artiklassa.

Saman sopimuksen 5 artiklan mukaan unionin toimivalta määräytyy annetun toimivallan periaatteen mukaisesti. Unioni käyttää toimivaltaansa toissijaisuusperiaatetta ja suhteellisuusperiaatetta noudattaen.

Annetun toimivallan periaatteen mukaisesti unioni toimii ainoastaan jäsenvaltioiden sille perussopimuksissa antaman toimivallan rajoissa ja kyseisissä sopimuksissa asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi. Toimivalta, jota perussopimuksissa ei ole annettu unionille, kuuluu jäsenvaltioille.

Toissijaisuusperiaatteen mukaisesti unioni toimii aloilla, jotka eivät kuulu sen yksinomaiseen toimivaltaan, ainoastaan jos ja siltä osin kuin jäsenvaltiot eivät voi keskushallinnon tasolla tai alueellisella taikka paikallisella tasolla riittävällä tavalla saavuttaa suunnitellun toiminnan tavoitteita, vaan ne voidaan suunnitellun toiminnan laajuuden tai vaikutusten vuoksi saavuttaa paremmin unionin tasolla.

Vaikuttaminen. Kansallisen IPR-strategian mukaan Suomi vaikuttaa aktiivisesti ja johdonmukaisesti aineettomien oikeuksien järjestelmän kehittämiseen Euroopan unionissa ja kansainvälisesti. Vaikuttamisen tavoitteena on, että komission lainsäädäntöhankkeet luovat toteutuessaan lisäarvoa eivätkä vaaranna kansallisen IPR-infrastruktuurin toimivuutta. Suomi voi vaikuttaa EU:n toimintaan kaikilla sen tasoilla:

- 1 vaikuttaminen komission virkamiehiin ja komissaareihin lainsäädäntöaloitteiden valmistelun vaiheissa ja niiden käsittelyn aikana,
- 2 vaikuttaminen toisiin jäsenvaltioihin ja liittoutuminen "samanmielisten" jäsenvaltioiden kanssa lainsäädäntöaloitteiden käsittelyn aikana,
- 3 vaikuttaminen Euroopan parlamentin jäseniin (Suomen kansalliset edustajat, muiden maiden "samanmieliset" edustajat).

2.3 Kansainvälinen toimintaympäristö

Kansainvälisillä foorumeilla tekijänoikeusasiat kuuluvat joko Euroopan unionin ja jäsenmaiden jaetun toimivallan kysymyksiin tai unionin yksinomaiseen toimivaltaan.

Useimmissa kysymyksissä Suomi on osa Euroopan unionia; tämä vähentää mahdollisuutta ja tarvetta kansallisten etujen ajamiseen.

Suomen tavoitteet kansainvälisessä toiminnassa. Kansallisessa IPR-strategiassa on vahvistettu Suomen kansainvälisissä suhteissaan pitkään noudattama toimintalinja, jonka mukaan Suomen tulisi vaikuttaa aktiivisesti ja suunnitelmallisesti myös kansainvälisillä foorumeilla aineettomien oikeuksien ja koko IPR-järjestelmän kehittämiseen.

Kansainvälinen sopimusjärjestelmä. Tekijänoikeuden yleissopimuksilla on 1800-luvun lopulta asti pyritty luomaan järjestelmä, joka takaa sen, että tekijät saavat suojaa myös kotimaansa ulkopuolella, valtiot antavat saman suojan sekä omille että muiden maiden kansalaisille ja suoja täyttää sopimuksissa sovitut vähimmäisvaatimukset. Käytännössä sopimusjärjestelmä yhdenmukaistaa monilta osin kansallisia lainsäädäntöjä. Sopimukset takaavat tietyn suojan tason mutta jättävät käytännössä valtioille mahdollisuuksia myös kansallisiin ratkaisuihin. Kansallinen liikkumavara vaihtelee asiakohdittain.

Tärkeimmät kansainväliset yleissopimukset:

- Bernin yleissopimus kirjallisten ja taiteellisten teosten suojaamisesta (1886)
- Yleismaailmallinen tekijänoikeussopimus (1952)
- Rooman yleissopimus esittävien taiteilijoiden, äänitteiden valmistajien ja radioyriyten suojaamisesta (1961)
- Yleissopimus äänitteiden valmistajien suojaamiseksi heidän äänitteidensä luvattomalta jäljentämiseltä (1971)
- WIPO:n tekijänoikeussopimus (WCT, 1996)
- WIPO:n esitys- ja äänitesopimus (WPPT, 1996)
- Sopimus teollis- ja tekijänoikeuksien kauppaan liittyvistä näkökohdista (TRIPS-sopimus, 1995)

Maailman henkisen omaisuuden järjestö WIPO on keskeinen hallitustenvälinen tekijänoikeusjärjestelmän kehittämisfoorumi. WIPO hallinnoi useita henkisen omaisuuden alan kansainvälisiä sopimuksia (mm. Bernin ja Rooman yleissopimukset, WCT, WPPT). Tekijänoikeuden ohella WIPO:n toiminta-alueeseen kuuluvat mm. patenttien, tavaramerkkien ja mallien kansainväliset rekisteröinnit, domain-nimien riidanratkaisu, teollis- ja tekijänoikeuksien kansainvälisen sopimusjärjestelmän kehittäminen, henkistä omaisuutta koskevan tiedon jakaminen sekä kehitysmaiden avustaminen teollis- ja tekijänoikeuslainsäädäntöjen ja järjestelmien kehittämisessä. WIPO tuottaa myös tilastoja ja edistää tekijänoikeuksien taloudellisen merkityksen tutkimusta.

Suomi on ollut aktiivinen vaikuttaja tekijänoikeuksien kansainvälisen sopimusjärjestelmän kehittämisessä. EU:n roolin kasvaessa yksittäisen jäsenmaan vaikutusmahdollisuudet ovat pienentyneet.

Maailman kauppajärjestö WTO on henkisen omaisuuden kaupanäkökohtia koskevan TRIPS-sopimuksen ja palvelujen kauppaa koskevan GATS-sopimuksen, tekemisestä lähtien ollut tärkeä valtioiden välinen foorumi myös kansainvälisen tekijänoikeusjärjestelmän kannalta.

TRIPS-sopimus sisältää tärkeitä teollis- ja tekijänoikeuksien suoja koskevia aineellisia ja oikeuksien täytäntöönpanoa koskevia määräyksiä. Sopimukseen kuuluu lisäksi jäsenvaltioiden sopimusvelvoitteista syntyvien riitojen ratkaisumekanismit.

UNESCO. Tekijänoikeuteen liittyviä kysymyksiä on usein esillä YK:n koulutus-, tiede- ja kulttuurijärjestössä Unescossa, jossa käsitellään mm. luovien toimialojen ja taiteilijoiden asemaa, tiedon saatavuuden politiikkaa ja maailmanlaajuista tietoyhteiskuntakehitystä. Unesco hallinnoi Yleismaailmallista tekijänoikeussopimusta. Lisäksi tekijänoikeus on merkityksellinen esimerkiksi v. 2005 tehdyn kulttuuri-ilmaisujen moninaisuuden suojelemista ja edistämistä koskevan yleissopimuksen kannalta.

Pohjoismainen yhteistyö. Tekijänoikeuslainsäädännön kehittämisen pohjoismainen yhteistyö alkoi 1930-luvulla. Sen tuloksena syntyi vuosina 1960-61 perusteiltaan ja monilta yksityiskohdiltaan hyvin samanlainen lainsäädäntö kaikissa pohjoismaissa. Uudistusvaiheet 1970–1990 ovat tuottaneet useita yhteisesti pohdittuja uudistuksia.

Vuodesta 1995 lähtien pohjoismaat ovat tehneet yhteistyötä EU:n direktiivien vaatimuksia arvioitaessa ja valmisteltaessa niiden mukaisia lainmuutoksia. Pohjoismaat ovat myös yhdessä vaikuttaneet monien direktiivien sisältöön.

Kaikissa pohjoismaissa tunnustetaan pyrkimys tärkeissä asioissa yhdensuuntaisiin ja yhteen toimiviin ratkaisuihin.

Tietoyhteiskuntadirektiivin kansallisen voimaan saattamisen vaiheista vuodesta 2005 lähtien pohjoismaiden lainsäädäntöjen yksityiskohdissa on havaittavissa kehitystä eri suuntiin meneviin ratkaisuihin.

3 Kansalliset tekijänoikeuskysymykset

Hallitusohjelma. Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelmaan (2011) sisältyvät seuraavat tekijänoikeutta koskevat asiat:

- Hyvitysmaksujärjestelmää uudistetaan turvaamaan alan toiminnan taloudelliset edellytykset nopean teknologisen kehityksen olosuhteissa.
- Luovien aineistojen luvatonta käyttöä kitketään tiedotuksen keinoin sekä kehittämällä lainsäädäntöä ja tehostamalla sen täytäntöönpanoa.
- Tekijänoikeuslainsäädäntö säilyy opetus- ja kulttuuriministeriössä.
- Tekijänoikeuslailla säädetään nykyistä tarkemmin tekijänoikeuksien siirtämisen edellytyksenä olevista kohtuullisista ehdoista ja kohtuullisesta korvauksesta.
- Tekijänoikeusjärjestelmän kehittämisessä huomioidaan eri jakelukanavat.
- Lisätään alan koulutusta, tutkimusta ja neuvontaa.

Eduskunnassa esille tulleet asiat. Eduskunta edellytti teosten kirjastolainaanamisesta maksettavan korvauksen ulottamista myös opetustoimintaa ja tutkimusta palvelevista kirjastoista tapahtuvaan lainaamiseen. (HE 126/2006 vp – EV 226/2006 vp) Eduskunta on myöhemmin edellyttänyt myös lainauskorvauksen tason tuntuvaa korottamista.

Eduskunta edellytti hallituksen selvittävän toisaalta vanhojen valokuvien käyttöoikeuksia ja toisaalta historiallisiksi katsottavien valokuvien tekijänoikeussuojaa koskevat määrittelyt ja tulkintaongelmat sekä ryhtyvän tarvittaessa toimenpiteisiin lainsäädännön muuttamiseksi. (HE 28/2004 vp – EV 100/2005 vp)

Yhteys IPR-strategiaan ja muihin politiikka-alueisiin. Hallitusohjelman mukaan:

”Jatketaan aineettomien oikeuksien (IPR) strategian toteuttamista ja uudistetaan strategian toimenpideohjelma toimintaympäristössä tapahtuneiden muutosten ja hallituksen painopisteiden pohjalta.”

IPR-strategiasta otetaan nyt valmisteltavaan tekijänoikeuspolitiikkaan vielä toteuttamattomia ja sen kokonaisuuteen soveltuvia asiakohtia. IPR-strategian toimenpideohjelmaa uudistetaan työ- ja elinkeinoministeriön johdolla.

Merkittäviä tekijänoikeutta koskevia asioita sisältyy muihin politiikka-alueisiin. Näihin kuuluvat muiden muassa:

- Kansallinen digitaalinen kirjasto: sisältää avoimia ja ratkaisua vaativia tekijänoikeuskysymyksiä.
- Kulttuuriaineistojen tallettaminen ja säilyttäminen: tekijänoikeuskysymykset on ratkottu; uusia kysymyksiä voi ilmaantua.
- Julkisen sektorin tiedon käyttöön saattaminen: direktiivin muutos on vireillä; kansallinen politiikka ja tahtotila on selkeä.

Muut kansalliset tekijänoikeuskysymykset

Opetusta ja tutkimusta koskevat säännökset. Tähän asiakokonaisuuteen kuuluvat lähinnä teosten vapaan käytön mahdollistavat rajoitussäännökset ja sopimista tukevat sopimuslissisäännökset. On ollut havaittavissa, että nykyiset säännökset eivät kata riittävästi käytännön tilanteita ja syntyy ”harmaita alueita” ja tulkinnanvaraisuutta. Eri teoslajeihin sovellettavat erilaiset säännökset esimerkiksi julkisen esittämisen osalta aiheuttavat epävarmuutta.

Opetuksen ja tutkimuksen moninaiset tilanteet ja opetusaineiston muuttuminen yhä enemmän digitaalseksi sekä internet-aineiston käyttömahdollisuuksien lisääntyminen antavat aiheen arvioida asia-alueen säännösten toimivuutta. Näihin kuuluvat myös etä- ja verkko-opetuksen erityiskysymykset.

Myös muita yksittäisten **rajoitussäännösten selvennystarpeita** voi olla olemassa.

Yksityinen ja julkinen. Tekninen kehitys vaikuttaa yksityisen ja julkisen väliseenajaan. Verkko-yhteydet ja tietotekniikka pyrkivät laajentamaan yksityistä piiriä entistä laajemmalle esimerkiksi sosiaalisessa mediassa. Erityisesti verkkoympäristössä toimittaessa yksityisen piirin laajuudella on suuri merkitys. Keskeistä yksityisen käytön aluetta – teoksen kappaleen valmistamista – määrittelee tekijänoikeuden rajoituksella ja sen muotoiluilla. Säännökset sisältävät esimerkiksi eräiden teoslajien osalta rajoituksia ulkopuolisen avun käytölle.

Kirjastot, e-kirjojen käyttö. Teoskappaleiden lainausoikeuden raukeaminen (elokuvia ja tietokoneohjelmia lukuun ottamatta) ja lainauksesta tekijälle maksettava korvaus mahdollistavat fyysisten teoskappaleiden ja tallenteiden lainaamisen kirjastoista. Digitaalisessa muodossa olevien e-kirjojen käyttö pohjautuu käyttöoikeussopimukseen kustantajan ja kirjaston välillä. Sopimuksessa määritellään se, miten ja millaisin ehdoin e-kirja on kirjaston asiakkaiden käytettävissä. Toistaiseksi ei sopivia malleja ole löydetty.

Kirjastojen roolia ja kirjastoissa tarjolla olevia aineistoja ja palveluita on tarkasteltava tekijänoikeuden näkökulmasta. On selvitettävä, voidaanko lainsäädännöllä tai muilla toiminilla tukea esimerkiksi e-kirjojen yleistymistä kirjastokäytössä, jos halutaan, että e-kirjat ovat laajasti kirjaston asiakkaiden käytössä. Niin ikään on selvitettävä, miten voidaan tukea tekijänoikeuslottuvuuksia sisältäviä muita tärkeitä toimintoja.

Lainauskorvaus. Eduskunta on v. 2006 edellyttänyt teosten kirjastolainauksesta maksettavan korvauksen ulottamista myös lainaamiseen opetustoimintaa ja tutkimusta palvelevista kirjastoista. Valtiovarainvaliokunta kiirehti asiaa koskevia toimenpiteitä vuoden 2012 talousarviota koskevassa mietinnössään (VaVM 26/2011 vp) todeten, että lainauskorvausjärjestelmä kohtelee eri teoslajeja eri tavalla. Valiokunta piti myös välttämättömänä, että lainauskorvauksiin varattu määräraha asteittain korotetaan sellaiselle tasolle, että tekijät saavat kohtuullisen korvauksen teostensa lainauksesta.

Kulttuuriperinnön säilyttäminen ja saatavilla pito. Digitaaliset kulttuuriperintöhankeet kattavat sekä tekijänoikeudella suojattuja että tekijänoikeuden ulkopuolella olevia aineistoja. Tähän asia-alueeseen liittyvät kysymykset voivat koskea lainsäädännön tai järjestelmän toimivuutta.

Suojattujen aineistojen saattaminen yleisön saataville Kansallisen digitaalisen kirjaston KDK:n portaalissa ja Euroopan digitaalisen kirjaston Europeanan kautta vaatii ratkaisuja tekijänoikeuksien ja niiden hankinnan osalta.

Rajat ylittävä lisensiointi. Ihmisten toimiessa enenevässä määrin verkkoympäristössä valtioiden rajat menettävät merkityksensä. Toiminta globaalissa ympäristössä edellyttää, että suojattujen aineistojen rajat ylittävä lisensiointi on mahdollista. Esimerkiksi European täysmittainen toteutuminen edellyttää oikeuksia, jotka ulottuvat valtioiden rajojen yli. Kollektiivisen lisensioinnin mahdollisuuksia tulee parantaa.

Televisio-ohjelmien verkkotallennuspalvelut. Tekijänoikeuslaki mahdollistaa sen, että yksityiseen käyttöön tapahtuvan teoksen kappaleen valmistamisen eli kopioimisen voi antaa myös ulkopuolisen tehtäväksi. Poikkeuksena on muun muassa sävellysteoksen ja elokuvateoksen kappaleen valmistuttaminen.

Erilaiset televisio-ohjelmien verkkotallennuspalvelut ovat yleistyneet. Niiden laillisuuden selvittämiseksi on jouduttu turvautumaan myös oikeudenkäynteihin. Tekijänoikeustoimikunta on 2012 julkistetussa mietinnössään käsitellyt aihetta. Lainsäädännön muutostarpeiden selvittely on käynnissä opetus- ja kulttuuriministeriössä.

Televisio- ja radio-ohjelmien jakeluvelvoite (must carry). Jakeluvelvoitteen laajuus ja kysymys ohjelmien edelleen lähettämisestä maksettavasta korvauksesta on ollut esillä vuodesta 1986 lähtien kaapelilähetystoimintaa koskevan lainsäädännön yhteydessä. Vuonna 2005 korvausoikeus poistettiin tekijänoikeuslaista. Eduskunnan vastaukseen sisältyvän ponnien mukaan korvausoikeuden poistamisen vaikutuksia tulee seurata jakeluvelvoitteen alan muuttuessa ja otettaessa käyttöön uusia välittämistä tai vastaanottotapoja. EU:n komission 2011 käynnistämässä prosessissa selvitetään, onko Suomen voimassaoleva laki unionilainsäädännön mukainen.

Lähetystekninen tallentaminen. Laissa säädetty tekijänoikeuden rajoitus sallii lähetystä varten valmistetun teoksen kappaleen käyttämisen lähetyksissä enintään neljä kertaa vuoden aikana. Tätä useammasta käyttämisestä voidaan sopia sopimuslissenssisäännöksen pohjalta. Tilannetta selkeyttäisi, jos lähetysteknisestä tallentamisesta sovittaisiin kaikilta osin teoksen lähettämistä koskevan sopimuksen osana.

Sopimuslissenssijärjestelmän kehittäminen ja laajentaminen uusille käyttöalueille. Teosten käyttämisestä voidaan sopia suoraan oikeudenhaltijoiden kanssa tai oikeudenhaltijoita edustavan tekijänoikeuksien yhteishallinnointijärjestön kanssa. Lain sopimuslissenssisäännösten tukemana teosten käyttöä koskevan sopimuksen vaikutukset ulottuvat myös muihin kuin järjestön edustamiin oikeudenhaltijoihin.

Sopimuslissenssijärjestelmän toimivuuteen vaikuttavat erityisesti hyväksyttävän järjestön tai järjestöjen edustavuus, mahdollisuus toteuttaa sopimuslissenssiin perustuva sopiminen ”yhden luukun” periaatteen mukaisesti sekä tekijöiden kielto-oikeuden toteutuminen käytännössä.

Tekijänoikeustoimikunta on 2011 esittänyt opetus- ja kulttuuriministeriölle lähettäjäritysten arkistoaineistojen uudelleenlähettämistä koskevan 25 g §:n laajentamista yleisölle välittämiseen ja lehtikustantajien arkistojen ottamista mukaan säännöksen soveltamisalaan.

EU:n orpoteosdirektiiviehdotuksen käsittelyn ja sen tulosten myötä on aiheellista arvioida sopimuslissenssijärjestelmän toimivuutta sekä punnita sen etuja ja haittoja. Lisensiointia tukevan sopimuslissenssijärjestelmän täysmittaiseksi hyödyntämiseksi olisi mahdollista harkita myös soveltamisalaltaan yleisen sopimuslissenssin säätämistä – Tanskan, Ruotsin ja Norjan tapaan. Sopimuslissenssi mahdollistaisi kattavan sopimisen, jota tuetaan lain säännöksillä, jos sopijapuolet tällaista sopimusta jossakin tilanteessa haluavat.

Linkittäminen ja hakukoneet. Tietoverkkojen perustoimintoihin kuuluu mahdollisuus linkittämällä ilmaista toisille verkon käyttäjille esimerkiksi mielenkiintoisia tai muuten

asiaan liittyviä sivustoja. Tietoverkkojen hyödyllisiin palveluihin kuuluvat myös hakukoneet. Ne mahdollistavat aineistojen nopean paikallistamisen välimuistien ja linkkien avulla.

Linkittämisen ja hakukonepalvelujen yhteydessä voi tekniikasta riippuen tapahtua tekijänoikeudellisesti merkityksellisiä toimia, kuten kappaleen valmistamista tai yleisön saattaviin saattamista. Palveluiden ympärille voi muodostua myös mainostamiseen pohjautuvaa liiketoimintaa, jolloin linkittäjä tai muu palvelun tarjoaja hyödyntää muiden sivustoja ja aineistoja tulonhankinnassa.

Tekijänoikeustoimikunnan vuoden 2012 mietintöön sisältyy selvitys linkittämisen oikeudellisesta luonteesta. Toimikunta ei kuitenkaan päätenyt esittämään lainsäädäntöön muutoksia linkittämisen kautta syntyvän perusteettoman taloudellisen edun minimoimiseksi. Hakukoneisiin liittyviä kysymyksiä ei toimikunnassa ole erityisesti tarkasteltu.

Piratismi. Verkkoympäristö on mahdollistanut sen, että tekijänoikeudella suojattua aineistoa on erittäin helppo saattaa yleisön saataville. Kun aineiston jakaminen on helppoa, myös tekijänoikeudet unohtuvat tai niistä ei piitata. Verkkoliikenteestä jopa valtaosan on arvioitu olevan tekijänoikeudella suojattujen aineistojen luvattonta jakelua. Luvattoman jakelun vähentäminen on tärkeää, jotta verkkoon syntyy laillisia ja hyvin toimivia kauppapaikkoja, joissa on otettu huomioon kuluttajien tarpeet.

Tekijänoikeustoimikunta ehdotti mietinnössään, että puuttuminen laittomiin ulkomaisiin palveluihin mahdollistettaisiin tuomioistuimen teleoperaattorille antamalla estomääräyksellä. Aiemmin 2010 hallitus esitti sen mahdollistamista, että teleyrityksen kautta toimitettaisiin varoituskirjeitä niille, joiden on havaittu luvattomasti jakavan tekijänoikeudella suojattuja aineistoja. Opetus- ja kulttuuriministeriössä on käynnissä vaihtoehtoisten ratkaisujen kokonaiskartoitus ja arviointi.

Sopimusten ja tekijänoikeuskorvausten kohtuullisuus. Viime vuosina on monissa yhteyksissä ollut esillä kysymys tekijänoikeuksia koskevien sopimusten ja korvausten kohtuullisuudesta. Esimerkiksi Saksan tekijänoikeuslaki sisältää nimenomaisia säännöksiä sopimusten ja korvausten kohtuullisuudesta. Ruotsissa on keskusteltu asiasta tekijänoikeuslain 3 luvun uudistamista koskevan selvitystyön yhteydessä 2010.

Asian on Suomessa nostanut pinnalle keskustelu journalistien freelancer-sopimusten ehdoista ja niiden kohtuullisuudesta. Lisäksi tekijänoikeustoimikunta käsittelee 2010 erityisen tekijänoikeudellisen kohtuullistamissäännöksen tarpeellisuutta tekijänoikeuslain 3 luvun uudistamistarpeiden tarkastelun yhteydessä. Toimikunnassa ei saavutettu asiassa yhteistä näkemystä.

Sovellettava laki. Tekijänoikeuslain mutkikkaimpiin kysymyksiin kuuluu lain säännösten soveltamisen laajuus. Kaikkia soveltamisen eri tilanteita ei ole nykyisessä tekijänoikeuslaissa nimenomaisesti ja tyhjentävästi säännelty. Osa tilanteista jää kansainvälisissä sopimuksissa olevien määräysten varaan.

Erityisesti verkkoympäristössä tapahtuvat toimet ulottavat vaikutuksensa usean valtion alueelle. Helposti ymmärrettävät ja sovellettavat lainvalintasäännöt kuitenkin puuttuvat.

Lupaolettama. Verkkoympäristön tilanteiden hallinnan tekee vaikeaksi myös se, että käsitys lupaolettaman (implied license) sisällöstä ja laajuudesta vaihtelee. Näin ollen on olemassa erilaisia käsityksiä siitä, mitä internetissä olevilla aineistoilla on lupa tehdä. Tarvitaan kansainvälistä työskentelyä asia-aluetta koskevien periaatteiden muodostamiseksi ja sopimusmääräysten selventämiseksi.

Oikeusturvakeinot. Toimintojen muuttuminen yhä enemmän kansainvälisiksi – ulkomailla tai usean maan alueella tapahtuviksi – vaikuttaa oikeudenhaltijoiden, kuluttajien ja muiden tekijänoikeuksien hyödynnäijien mahdollisuuksiin puuttua oikeudellisin keinoin mahdollisiin oikeuksien loukkauksiin taikka muihin henkilön tai yrityksen oikeusasemaan vaikuttaviin seikkoihin.

Tilanteesta riippuen valinta rikos- tai riita-asian välillä voi vaikuttaa lopputulokseen varsin paljon. Erityisesti kansainvälisissä tilanteissa valinnalla voi olla suuri merkitys.

Vaikka tekijänoikeuksien ja teollisoikeuksien toimeenpanoa koskevat säännökset on pitkälti yhdenmukaistettu EU:ssa, oikeusturvan saatavuus voi käytännössä vaihdella myös EU-maiden välillä. EU:n ulkopuolella erot eri maiden välillä voivat olla suuria.

Kuvataideväärennökset. Nykyinen lainsäädäntö estää väärennetyn kuvataideteoksen tuomitsemisen hävitettäväksi, jos väärennetty teos on hankittu vilpittömässä mielessä. Väärennös voi helposti palata uudelleen taidemarkkinoille. Tekijänoikeustoimikunta totesi syksyllä 2010, että ratkaisuksi esitettyyn väärennösten leimaamiseen liittyy ensisijaisesti muita kuin tekijänoikeudellisia ongelmia. Toimikunta ei ottanut asiaa työohjelmaansa vaan katsoi, että asia vaatii lisäselvitystä mm. leimaamisen pakollisuuden, aitouden arvioijien oikeuksien ja velvollisuuksien sekä myyjän vastuun osalta. Myös perusoikeutena turvatusta omaisuudensuojasta aiheutuu rajoituksia.

Hyvitysmaksu. Yksityisen kopioinnin hyvitysmaksujärjestelmän kansallinen uudistaminen on parhaillaan käynnissä. Tavoitteena on järjestää yksityisen kopioinnin hyvitys niin, että järjestelmä turvaa entistä paremmin luovan alan toiminnan taloudellisia edellytyksiä, on nykyistä paremmin ennakoitavissa ja oikeudenmukaisempi, takaa reilun hyvityksen tekijöille ja on hallinnollisesti mahdollisimman kevyt. Uudistettu järjestelmä on tarkoitus saada toimintaan vuoden 2013 alusta.

Myös Euroopan unionissa selvitetään hyvitysmaksun Euroopan laajuisia ulottuvuuksia. Kansalliset ratkaisut tulevat arvioitaviksi, jos komissio antaa asiasta lainsäädäntöjen yhdenmukaistamishdotuksen.

Rajatut vapaat käyttöalueet. Ns. aidattuja puutarhoja koskeva ehdotus siitä, että sovittaisiin joitakin vapaita teosten käytön alueita, mahdollisesti kollektiivisesti korvattuna, sai vuoden 2007 keskustelumuistion lausuntokierroksella varsin kielteisen vastaanoton. Asia on kuitenkin edelleen syytä pitää esillä ja keskustelussa.

Olisi arvioitava, millaisin edellytyksin ja millaisia menetelmiä käyttämällä tekijänoikeuden käytännön soveltamisen järkeviä rajoja voitaisiin selventää ilman lainsäädännön muutoksia.

Tekijänoikeuslain käsitteet. Lakiin sisältyy käsitteitä, esim. Bernin sopimuksen pohjalta lakiin otettu ”julkaiseminen”, jonka kattamalla toiminnalla ei ole vastinetta verkkoympäristössä.

4 Euroopan unionin tekijänoikeuskysymykset

Digitaaliset sisämarkkinat. Euroopan unionin nykyinen komissio on aktivoitunut tekijänoikeusasioissa. Digitaalisten sisämarkkinoiden kehittämisen osana komissio julkisti 24.5.2011 teollis- ja tekijänoikeuksien uudistamisen strategian. Komissio antoi digitaalisia sisämarkkinoita koskevan tiedonannon 11.1.2012 vastauksena Eurooppa-neuvoston kehotukseen esittää tiekartta digitaalisten sisämarkkinoiden toteutumisesta vuoteen 2015 mennessä.

Komission vireillä olevat ja suunnitellut tekijänoikeuksia koskevat hankkeet ja mahdolliset lainsäädäntöaloitteet digitaalisten sisämarkkinoiden kehittämiseksi sekä laillisen ja rajat ylittävän tarjonnan lisäämiseksi sisältävät seuraavia toimenpiteitä:

- orpoteokset (direktiiviehdotus toukokuussa 2011)
- oikeuksien yhteishallinnointi (direktiiviehdotus mahdollisesti heinäkuussa 2012)
- hyvitysmaksu (selvitysmies Antonio Vitorino marraskuussa 2011)
- luvattoman toiminnan vähentäminen
- tekijänoikeuksien täytäntöönpanon parantaminen (mahdollinen enforcement-direktiivin muutosehdotus)
- audiovisuaalisten teosten verkkolevitystä koskeva vihreä kirja (komission lausuntopyyntö marraskuussa 2011)

Yhteys muihin Euroopan unionin politiikka-alueisiin. Tekijänoikeus liittyy Euroopan unionin tasolla esimerkiksi seuraaviin politiikka-alueisiin:

- Euroopan digitaalinen kirjasto Europeana
- julkisen sektorin hallussa olevien tietojen uudelleenkäytöstä annetun direktiivin eli PSI-direktiivin muutosehdotus

Muut asiat. Kysymys levitysoikeuden raukeamisesta noudatettavasta periaatteesta (yhteisöraukeaminen vai kansainvälinen raukeaminen) on toistaiseksi ratkaistu tekijänoikeuksien osalta tietoyhteiskuntadirektiivissä niin, että sovelletaan yhteisöraukeamista.

Direktiivin hyväksymisen yhteydessä kirjattiin Suomen ja viiden muun EU-maan vaatimus, että myös tekijänoikeuksien osalta on harkittava paluuta kansainväliseen raukeamiseen, mikäli kansainvälistä raukeamista harkitaan vastaisuudessa tavaramerkkioikeuden puolella.

5 Kansainväliset tekijänoikeuskysymykset

Kansainvälisen sopimusjärjestelmän uudistaminen. Tärkein foorumi kansainvälisiin yleissopimuksiin perustuvan tekijänoikeusjärjestelmän kehittämisessä on WIPO. YK:n erityisjärjestönä toimivassa WIPOssa asioiden käsittely ja niitä koskeva päätöksenteko tapahtuu perinteisesti yhteisymmärryksen, konsensuksen periaatteella. Yksittäisten maaryhmien esiin nostamat asiakysymykset sekä yleisenä kysymyksenä WIPO:n kehitysagendan syntyminen ovat vaikuttaneet maailmanjärjestön työskentelyyn myös tekijänoikeusasioissa.

Sopimusjärjestelmän uudistaminen digitaalisen aikakauden tarpeisiin on varsin pitkään ollut pysähtyneenä.

Vuonna 2000 keskeytyneen audiovisuaalisten esitysten suojaa koskevan diplomaattisen konferenssin jatko toteutuu kesällä 2012. Esittävien taiteilijoiden (näyttelijät, tanssijat, muusikot) kansainvälistä suojaa elokuvassa ja televisiossa uudistetaan vastaamaan WIPO:n esitys- ja äänitesopimuksen suojaa.

Lähettäjäyritysten kansainvälisen suojan uudistaminen ei ole edennyt vuosien työstä huolimatta. Mahdollisen sopimuksen keskeisiin kysymyksiin kuuluvat televisio- ja radioyritysten suojan laajuus ja soveltamisala (mm. kysymys suojan ulottamisesta internet-lähettyksiin).

Uusina alueina ovat tekijänoikeuksien ja lähioikeuksien pysyvän komitean SCCR:n keskusteluissa tekijänoikeuden rajoitukset näkövammaisten ja kirjastojen sekä opetuksen ja tutkimuksen tarpeisiin.

Tekijänoikeuden lähialueen kysymyksiin WIPOssa kuuluu mm. kansanperinteen suoja. Tämä koskee erityisesti alkuperäiskansojen, kuten saamelaisten kansanperinnettä.

Suomen ja Euroopan unionin edun mukaista olisi, että WIPOssa pitkään pysähdyksissä olleet prosessit saataisiin uudelleen liikkeeseen ja uusia prosesseja käyntiin.

Suomen tulisi pyrkiä vaikuttamaan Euroopan unionin toimiin WIPOssa niin, että tekijänoikeuksien ja lähioikeuksien pysyvän komitean SCCR:n käsittelyyn tuotaisiin asioita, joita B-ryhmään kuuluvien valtioiden eli teollisuusmaiden hallitukset voisivat tukea. Tämä tasapainottaisi teollisuus- ja kehitysmaiden intressejä WIPO:n työskentelyssä.

Euroopan unionin yhteisten WIPO-linjausten aikaansaamista on syytä tukea.

Opetusministeriön vuoden 2007 tekijänoikeuspolitiikka -keskustelumuistiossa (Tekijänoikeuden suuntaviivoja 2007:18) esitetyt 100 kysymystä

Yleisiä suuntaviivoja ja kysymyksiä

- 1 Ovatko tekijänoikeuslain säännökset aiheuttaneet ongelmia sananvapaudelle?
Millaisia ne ovat ja millaisissa tapauksissa niitä esiintyy?
- 2 Ovatko tekijänoikeuslain säännökset aiheuttaneet vaikeuksia tiedon saannille tieteen teossa,
luovassa / taiteellisessa työssä tai innovaatiotoiminnassa, tai muussa tiedon saannissa?

Teknologiakehityksen vaikutukset

- 3 Millainen vaikutus markkinakehityksellä ja liiketoimintamallien kehityksellä tulisi olla
lainsäädäntöön? Mikä osuus jää liiketoiminnan riskille?
- 4 Pitääkö lakia muokata tekniikan ja jakelun ehdoilla vai sisältöjen ehdoilla?
- 5 Tuleeko suojatun aineiston taloudellisesta hyödyntämisestä aina suorittaa korvaus tekijälle?
Miten muut käytön ehdot vaikuttavat asiaan?

Tekijänoikeudesta esitetty kritiikki

- 6 Miten tiukka lainsäädännön tulisi olla? Pitääkö sitä heikentää vai vahvistaa?
- 7 Pitäisikö teknisten suojausten oikeudellisesta suojauksesta luopua?
- 8 Onko tekijänoikeuden painopiste liikaa tekijöiden oikeuksissa? Vai onko se liikaa tuottajien
ja kustantajien, siis teollisuuden oikeuksissa?
- 9 Eikö tekijänoikeuden tasapainoa pidä jatkuvasti säätää myös rajoituksilla?
Mitkä seikat tähän vaikuttavat?
- 10 Meneekö suomalainen sopimussisenssijärjestelmä liian pitkälle?
- 11 Tuleeko Suomen tekijänoikeuslakiin ottaa – ja millainen – työsuhteessa syntyneiden teosten
oikeuksien siirtymistä koskeva erityissäännös (tietokoneohjelmia ja tietokantoja koskevien
säännösten lisäksi)?
- 12 Pitäisikö "saman yleisön periaate" kirjata lakiin?
- 13 Miten määritellään kielletyn ja rangaistavan raja?

Lainsäädännön jatkuva uudistus

- 14 Onko tekijänoikeus oikeutena aikansa elänyt? Kuinka paljon ja mitä on muuttunut?
Ovatko perusteet kohdallaan? Tarvitaanko täysrevisio?
- 15 Ovatko käsitteet ajan tasalla?

- 16 Olisiko tarvittavat uudistukset mahdollista toteuttaa vaiheittain esimerkiksi siten, että ensin tehtäisiin uudelleen numerointi ja säännösten uudelleen järjestely ja vasta sitten sisällöllisiä uudistuksia?
- 17 Millaisin menetelmin erilaisten sisältöratkaisujen vaikutuksia voidaan arvioida?
- 18 Millaista liikkumavaraa kansainvälisiin sopimusmääräyksiin ja yhteisöainsäädäntöön sisältyy?
- 19 Millainen rooli julkisella vallalla tulisi olla? Sitovia toimia vai toimijoille toimintavapautta? Hyviä palveluja, arm's length -etäisyydeltä vai lisää sääntelyä?

Oikeudet vs. rajoitukset

- 20 Onko oikeuksia ja niiden rajoituksia koskevien säännösten osalta kehittämistarpeita? Jos on, niin millaisia?
- 21 Miten sitaattisäännöstä voitaisiin tai pitäisi selventää?

Kuluttajanäkökulma

- 22 Ovatko kaikki odotukset kuluttajalaitteiden, teknisten järjestelmien ja aineistojen yhteen toimivuudesta oikeutettuja?
- 23 Pitääkö teknisten suojakeinojen oikeudellista suojaa pitää yllä teknologian kehittäjän ja/tai sisällön levittäjän taloudellisten etujen vuoksi?
- 24 Pitääkö tämä oikeudellinen suoja – ja missä tapauksissa – murtaa kuluttajien edun vuoksi ja kilpailun lisäämiseksi?
- 25 Voiko kuluttajan edusta olla kysymys jossakin muussa tilanteessa kuin vastikkeellisessa, esim. jos henkilö saa hyödykkeen haltuunsa tai käyttöönsä ilmaiseksi?

Kilpailuoikeus

- 26 Missä määrin pakottavilla järjestelyillä, esimerkiksi oikeuksien hallinnointiin puuttumisella tulisi ottaa kilpailuoikeudellisia näkökohtia nykyistä paremmin huomioon?

Yksityinen kopiointi

- 27 Kuinka laajalle yksityisen kopioinnin vapauden tulisi ulottua? Tulisiko laissa asettaa nykyistä selvemmat kappale- ym. rajat?
- 28 Tulisiko digitaalista yksityistä kopiointia säännellä eri tavalla kuin analogista? Kappalemääräinen rajoitettu kopiointimahdollisuus?
- 29 Tulisiko teknisten suojausten käyttäjät velvoittaa mahdollistamaan rajoitettu yksityinen kopiointi?
- 30 Mahdollinen säädetty karenssiaika, jonka aikana kopiointi ei olisi sallittua?
- 31 Millaisin edellytyksin ulkopuolisten tallennus- ym. palvelut voitaisiin rinnastaa kotona tapahtuvaan yksityiseen kopiointiin? Tarvitaisiinko erityisiä reunaehdoja?
- 32 Miten hyvitysmaksu soveltuisi ulkopuoliseen tallennuspalveluun? Olisiko tallennuspalvelun tarjoaja vastuussa maksun maksamisesta?

Hyvitysmaksu

- 33 Mitä on se yksityinen kopiointi, jota hyvitysmaksulla korvataan?
- 34 Mikä on sähköisen kaupan liittyvän käyttöluvan myynnin suhde loppukäyttäjän kopiointiin? Sisältyykö käyttöluvan oikeus kopioida?
- 35 Missä määrin ja kuinka pitkäksi aikaa lisensioitu kopiointi ja yksityinen kopiointi jäävät elämään rinnakkain?

Uudet jakelutiet ja uudet välittämiskanavat

- 36 Milloin kysymyksessä on sellainen uusi televisio-ohjelman lähetys- tai välitystapa, joka edellyttää uutta sopimista ja korvausta?
- 37 Missä määrin "vanhat" lähetysoikeussopimukset kattavat lähettämisen uusissa lähetysjärjestelmissä?
- 38 Miten teknisten viestintäjärjestelmien kehitys pitää ottaa huomioon ja mikä on kohtuullista?
- 39 Miten lähetystekniikan vaihtumisesta aiheutuvat uudet tekijänoikeudelliset tilanteet on otettu sopimuksissa huomioon? Mikä on osapuolten yhteisymmärrys sopimusten sisällöstä?
- 40 Millaisiin seikkoihin sopimusten korvaukset on sidottu, esim. todellinen vaiko potentiaalinen yleisö?
- 41 Millainen merkitys on sillä, että lähetykset tapahtuvat viestintämarkkinoiden eri lohkoilla?
- 42 Miten tekijänoikeuslain säännöksillä voitaisiin helpottaa ratkaisuja?

Sopimuslisenssijärjestelmä

- 43 Voitaisiko meillä säätää "yleinen sopimuslisenssi", joka korvaisi nykyiset sektorisäännökset ja laajentaisi periaatteen käyttöalaa kaikille aloille, joilla on edellytyksiä tällaisiin sopimuksiin?
- 44 Vai pitäisikö sopimuslisenssisäännöksiä poistaa?

Yksilöllinen sopiminen ja oikeuksien kollektiivihallinnointi

- 45 Mitä säännöksiä tekijänoikeuslain 3 luvusta (Tekijänoikeuden siirtyminen) voitaisiin kumota?
- 46 Pitäisikö kumota säännös, jonka mukaan oikeuksien edelleen luovuttaminen ja teoksen muuttaminen ei ole sallittua, ellei siitä ole sovittu?
- 47 Pitäisikö harkita vahvempia tai jopa pakottavia säännöksiä joihinkin kohtiin?
- 48 Olisiko sääntelyssä edelleen otettava huomioon sopijapuolten mahdollisesti keskenään epätasapainoinen asema?
- 49 Pitäisikö elokuvaamisoikeutta koskeva oletettomassäännös muuttaa nykyisiä elokuvan markkinoita vastaavaksi?
- 50 Pitääkö oikeuksien yhteisvalvonnasta säätää jotakin lisää?
- 51 Miten on yleensä syytä suhtautua ei-sitoviin komission suosituksiin?

Tekijänoikeuden loukkaukset

- 52 Mitkä ovat kokemukset oikeuskäytännöstä normeja ja sanktiointia koskevissa kysymyksissä?
- 53 Miten Suomen enforcement-järjestelmä toimii?

Vertaisverkko, P2P

- 54 Onko suojattu aines verkkoympäristössä kuin putkivettä?
- 55 Yleinen lisenssi? Muu järjestely? Mikä puhuu yleistä lisenssiä vastaan tai puolesta?

Linkitys

- 56 Pitäisikö em. periaatteisiin (linkitys) tehdä tarkennuksia, korjauksia tai laajennuksia?

Verkkoaineiston status

- 57 Pitäisikö säätää siitä, että tekijänoikeuteen vetoamisesta voi sitovasti luopua?
Millainen tällainen sääntely voisi olla? Olettamasäännös?

Verkkoaineiston käyttö lupaolettaman pohjalta

- 58 Onko tällainen lupaolettama (verkkoaineiston käyttö, implied license) olemassa?
- 59 Mihin lupaolettama ulottuu?
- 60 Voitaisiinko ja/tai pitäisikö lupaolettamasta säätää?
- 61 Mikä voisi olla säädetyn lupaolettaman laajuus (esim. yritykset, oppilaitokset, organisaatioiden sisäinen käyttö, myös intranet-käyttö)?

Hakukoneet

- 62 Miten hakukoneiden toiminnallisuuksia voidaan arvioida tekijänoikeuslainsäädännön valossa?
- 63 Miten arvioida hakukoneiden toimintaa sinänsä tekijänoikeuden valossa?
- 64 Miten se suhtautuu lupaolettamaan ja linkitykseen?

Sovellettava laki

- 65 Jotta tekijänoikeuden kansainvälinen järjestelmä toimisi paremmin, pitäisikö tehdä uusi kansainvälinen yleissopimus sovellettavasta laista?

Enforcement tietoverkoissa

- 66 Millaista kansainvälistä lisäjärjestelyä (enforcement tietoverkoissa) tarvittaisiin?

DRM-järjestelmät

- 67 Millaisia DRM-järjestelmiä on tällä hetkellä käytössä ja miten ne vaikuttavat markkinoihin ja tekijänoikeuksien toteutumiseen?
- 68 Pitäisikö lainsäädännöllä tai muilla järjestelyillä tukea DRM:ien käytön laajentamista?

Tekniset suojakeinot

- 69 Ovatko sähköisen musiikki- ja muun aineistokaupan yhteensopivuuskysymykset ja kuluttajansuoja relevantti kysymys?

- 70 Tulisiko säätää kielto ja sanktio teknisten suojausten käyttämisestä public domain-ym. tekijänoikeussuojan ulkopuolella olevan aineiston jakelussa?
- 71 Millaisia ongelmia vahvojen/heikkojen suojausten määrittelyyn liittyy?
- 72 Miten teknisten suojausten oikeudellinen suoja toteutuisi parhaiten ja saisi aikaan tavoitellut vaikutukset?
- 73 Suojan kansainvälinen aspekti? Kenelle suojaa pitää myöntää?

Tekijänoikeuden hallinnointitiedot

- 74 Miksi kukaan ei problematisoi tätä (oikeuksien sähköiset hallinnointitiedot)? Siksi, että hallinnointitietojen tarkoitusperä ja suojan tarve ovat ymmärrettäviä?

Tekijänoikeusmerkinnät

- 75 Miten tekijänoikeusmerkintöjen ja -ilmoitusten käyttöä voitaisiin parhaiten edistää?
- 76 Miten tekijänoikeusmerkinnät voitaisiin sisällyttää yritysten, korkeakoulujen, valtionhallinnon ym. tekijänoikeusstrategioiden osaksi?

Open Source- ja Creative Commons -hankkeet

- 77 Millä tavoin OS- ja CC-periaatteita voitaisiin soveltaa ja niiden käyttöä edistää tekijänoikeudellisessa sopimustoiminnassa?
- 78 Pitäisikö ja miten lainsäädännön tukea avointa julkaisutoimintaa, CC:tä ja vastaavia?
- 79 Mihin OS- ja CC-periaatteet sopivat, mihin eivät?
- 80 Miten vaikuttaa CC:n ideologinen yhdysvaltalainen tausta?
- 81 Millaisia esteitä tai vaikeuksia tekijänoikeus aiheuttaa tekijöille teosten avoimen jakamisen ja muokkaamisen suhteen?

Suoja-ajat

- 82 Tulisiko lähioikeuksien suoja-aikoja pidentää?
- 83 Tulisiko musiikkiteosten suoja-ajan laskemista yhtenäistää?

Orvot teokset

- 84 Pitäisikö mahdollisen ratkaisun (orvot teokset) koskea vain arkistoja tai kirjastoja?
- 85 Tarvitaanko erikoisratkaisu myös muun tyyppisiä käyttöjä varten?
- 86 Milloin ratkaisu vaatii kohtuudella myös käytön korvaamista?

Levitysoikeus ja sen raukeaminen

- 87 Tulisiko äänitteiden kirjastolainaukselle säätää karenssiaika?

Tekijänoikeudet ja verotus

- 88 Pitäisikö tulojen jaksotus verotuksellisesti useammalle vuodelle hyväksyä laajemmin sellaisten tekijöiden osalta, joiden tulot vaihtelevat pitkien projektien takia huomattavasti? Vrt. Ruotsin tekijätilijärjestelmä.
- 89 Miltä osin ja millaisin ehdoin tekijänoikeustulo voisi tuloverotuksessa olla pääomatulon tapaan verotettavaa? Millä tavoin alkutuotannon yhtiöittäminen toimii?
- 90 Miten tekijänoikeustuloon liittyvää sosiaaliturvaa voitaisiin parantaa?

"Aidatut puutarhat" – rajatut vapaat käyttötilanteet

- 91 Millaisilla yleisillä reunaehdoilla tällainen "selventäminen" olisi mahdollinen (verkkoaineiston käyttö)?
- 92 Olisiko mahdollista selventää linkityksen tekijänoikeudellista arviointia lakia muuttamatta?
- 93 Mitkä tekijänoikeudelliset seikat muodostuisivat merkityksellisiksi? Moraaliset oikeudet?
- 94 Miten voitaisiin selventää aineistojen käyttöä tieteellisessä tarkoituksessa?
- 95 Mitä ongelmia saatavuudessa on?
- 96 Voisiko vapaus ulottua opinnäytteen siirtämiseen oppilaitoksen ulkopuolelle tilaajalle (opinnäytetyöt)?
- 97 Vai pitääkö tilanteen olla "closed circuit" -käyttö oppilaitoksessa?
- 98 Voisivatko kaikki oikeudenhaltijat lähteä näihin talkoisiin (mediakasvatus)?
- 99 Miten voitaisiin edistää kansalaisten mahdollisuutta päästä osalliseksi kansallisista taidevarannoista?
- 100 Voitaasiinko ajatella sellaista periaatetta, että julkiseen kokoelmaan hankittu teos tulee sekä laitoksen tiloissa vierailevien kansalaisten että verkon kautta virtuaalisten kävijöiden saataville?

Opetusministeriön vuoden 2007 tekijänoikeuspolitiikka -keskustelumuistiosta esitettyjä näkökohtia (113 lausuntoa) – tiivistelmä

Yleisiä näkökohtia

- Lausunnot jakautuivat yleensä keskusteluasetelman "tekijä – käyttäjä" mukaisesti.
- Ajatus tekijänoikeusjärjestelmän kehittämistä koskevasta keskustelusta ja arvioinnista otettiin myönteisesti vastaan. Keskustelumuistiota pidettiin laajana, monitahoisena ja yksityiskohtaisena ja kaikki oleelliset tekijänoikeuskysymykset eri näkökulmista kattavana.
- Lausunnoissa pidettiin tärkeänä asioiden asettamista tärkeysjärjestykseen, kokonaiskuvan muodostamista tekijänoikeuslainsäädännön ja –järjestelmän tilasta sekä lainsäädännön yksittäisten kohtien korjaamista.
- Näkemykset priorisoinnin kohteista vaihtelivat. Samoin vaihtelivat näkemykset sen suhteen, kohdistuuko tekijänoikeuslakiin ylipäättään suuria muutospaineita. Tekijänoikeudenhaltijat halusivat odottaa ja katsoa, miten nykyinen laki toimii, ja antaa sopimustoiminnalle mahdollisuuden, kun taas oikeuksien käyttäjät kiirehtivät suuriakin lainmuutoksia.
- Valtaosa lausunnonantajista katsoi, että tekijänoikeuslainsäädäntöä tulisi uudistaa osittaisuudistuksina. Tärkeänä pidetään yksittäisten säännösten uudistamista, lain selkeyttämistä ja ymmärrettävyyden parantamista. Lainmuutosten lisäksi nähtiin tarpeita myös muille toimenpiteille tekijänoikeusjärjestelmän toimivuuden lisäämiseksi.

Visiosta

- Asenneilmaston parantamiseen ei tule pyrkiä tekijänoikeuden rajoitussäännöksiä väljentämällä.
- Suomalaisilla viestintäyrityksillä tulee olla tasavertaiset kilpailuedellytykset suhteessa kansainvälisiin toimijoihin.
- Loppukäyttäjien asema tulee huomioida.
- Tekijänoikeuden keskeisten elementtien tulisi pysyä voimassa ja niitä tulisi soveltaa uuteen ympäristöön. Ei tulisi kuitenkaan alistua teknologiavaltaisen ajattelun vaatimuksiin.
- Teosten vapaa käyttö ei saa vaarantaa luovien ihmisten mahdollisuuksia elää työnsä tuloksilla.
- Eräs näkökanta: oikeuksien keskittäminen yksiin käsiin, tekijänoikeudellisen sääntelyn painopisteen siirto teknologiasta palveluihin ja liiketoimintamalleihin, tasapainoperiaate eri oikeuksien välillä, kulttuuripainotuksen sijaan teollisuus- ja elinkeinopoliittinen painotus.
- Tekijänoikeus luo pohjaa luovuudelle ja innovaatioille sekä luovuuteen ja innovaatioihin perustuvalla taloudella ja toimialoilla.
- Tekijänoikeuden kehitystarpeiden tarkastelu tulisi suorittaa kestävästä lähtökohdista.

Tekijänoikeusjärjestelmän yhteiskunnallinen tehtävä on säilynyt samana teknologian ja toimintaympäristön muutoksista huolimatta: tekijänoikeus kannustaa luovaan toimintaan turvaamalla tekijöille, taiteilijoille ja tuottajille kohtuullisen tuoton työstä ja investoinneista.

- Yhä useampi taiteilija ja tekijä voi halutessaan vastata itse koko tuotteen valmistamisesta ja levittää sen kehittyneiden jakelukanavien välityksellä suoraan yleisölle. Tekijänoikeus turvaa taiteellisen luomistyön edellytykset. Tekijänoikeuskatalogit kasaantuvat muutamalle kansainväliselle suuryritykselle.

Lainsäädännöstä ja sen uudistamistarpeista

- Yleisnäkemyks oli, että lain uudistaminen tulisi toteuttaa osittaisuudistuksina.
- Taideyliopistot katsoivat, että lain kokonaisuudistus on tarpeen. Kasuistisen ja tilkkutäkkimäisen lainsäädännön tilalle tulisi kehittää periaatesuuntautuneempaa modernia tekijänoikeuslakia, jossa tuodaan lain tasolle tekijänoikeuden yleisiin oppeihin sisältyviä keskeisiä elementtejä. Tekijänoikeuden oikeuspoliittisia linjauksia tulisi selventää ja sen riskiympäristöä arvioida ja kohtuullistaa.
- Tekijänoikeuslainsäädännön kehittämisessä tulisi lähtökohtana olla oikeusvarmuuden lisääminen. Sääntelyn johtavat periaatteet tulisi pelkistää lainsäädännössä ja oikeuspoliittisia linjauksia tulisi selventää. Käsitteistöä tulisi yksinkertaistaa ja kansantajuistaa.
- Tekijänoikeuden haltijan kannalta tekijänoikeuslainsäädäntö toimii pääosin melko hyvin; painopisteen tulee edelleen olla tekijöiden oikeuksissa eikä siirtyä tuottajien ja kustantajien suuntaan.
- Oikeuksien tulisi olla riittävän selkeitä ja tekijällä tosiasiallinen neuvotteluasema oikeuksien siirtoa koskevia sopimuksia tehtäessä. Vähimmäissuoja tulisi turvata lainsäädännöllä. Heikompaa osapuolta tulisi suojata.
- Julkisen vallan roolin täytyy säilyä voimakkaana tekijänoikeudellisten intressien monimutkaisuus ja eri toimijoiden aseman erilaisuus huomioon ottaen; lainsäätäjän tulee taata tekijänoikeusmarkkinoiden osapuolille heidän asemansa mukainen kohtuullinen ja tasa-puolinen lähtötilanne, mutta ei muutoin puuttua markkinoiden toimintaan eikä liiketoimintamallien kehittämiseen.
- Sopimukset ja sopimuskäytäntöjen kehittäminen; sopimisen ja lisenssisopimusten kehittymistä tulee seurata ja sopimustoimintaa edistää. Joillakin sopimusalueilla olevaa neuvotteluasemien epätasapainoa voitaisiin parantaa sopimuskäytäntöjä kehittämällä. Kustannussopimuksia koskevat lain säännökset tulisi uudistaa.
- Tekijänoikeuden ympärillä olevat jännitteet ovat vapaalle markkinataloudelle luonteenomaisia; lainsäädäntö ei sinänsä aiheuta merkittävää määrää ongelmia. Kyse on tavanomaisista osapuolten välisiin neuvotteluihin liittyvistä intressiristiriidoista, jotka ratkeavat, kun kunkin alan liiketoimintamallit kehittyvät eri osapuolten kannalta riittävän houkutteleviksi. Erityisesti kehittyvien, uusien jakeluteiden ja markkinoiden kohdalla lainsäätäjän tulisi kaikin tavoin varjella sopimusvapautta, vapaata hinnanmuodostusta ja eri toimijoiden tasa-arvoista kohtelua.
- Tekijänoikeus ei voi muodostua esteeksi liiketoiminnalle, koska myös oikeudenhaltijoiden on lopulta päästävä sopimukseen oikeuksien käyttäjien kanssa niiden hinnasta. Tältä osin ei varsinaista liittymäkohtaa tekijänoikeuslainsäädäntöön ole, vaan kyse on tuotannon tekijän hinnanmuodostuksesta markkinoilla.

- Tekijänoikeusosapuolten välisten mahdollisten ristiriitojen ratkaiseminen ja yhteisten kantojen löytyminen, sopimusmallien kehittäminen.
- Tekijänoikeusjärjestöjen ja käyttäjien välistä epätasapainoa voitaisiin lieventää puolueettoman neuvotteluavun tarjoamisella.
- Vahva tekijänoikeussuoja on myös sisältötuotteisiin ja -palveluihin investoivien yritysten, kustantajien ja tuottajien etu; suojaa sekä tekijöitä että yritysten investointeja.
- Liian helposti saatava IPR-suoja ei saa rajoittaa kilpailua ja vaikeuttaa aidosti innovatiivisten tuotteiden markkinoillepääsyä.
- Lakiin tulisi kirjata loppukäyttäjien oikeudet. Kuluttajien tulisi voida käyttää hankkimiaan sisältöjä haluamallaan ja oikeutettuja odotuksiaan vastaavalla tavalla.
- Tekijänoikeuksien hankinnan yksinkertaistaminen ja oikeuksien siirtymisen helpottaminen lainsäädännöllisin keinoin, mm. tekijänoikeuden siirtymisen sääntely työsuhdetilanteissa
- Sopimuslissenssijärjestelmän olemassaoloa puolustettiin, toisaalta sitä kritisoitiin voimakkaasti ("sopimuslissenssijärjestelmä vahvistaa järjestöjen asemaa perusteettomasti ja puuttuu kustantajien ydinliiketoimintaan sähköisessä liiketoimintaympäristössä").
- Sopimuslissenssijärjestelmää pidettiin vanhentuneena; vaihtoehtona olisivat tekijänoikeuden rajoitukset.
- Yleistä sopimuslissenssiä ja aidattuja puutarhoja koskevia ehdotuksia vastustettiin lähes kaikissa lausunnoissa.
- Tekijänoikeuslain selkeyttäminen ja toimivuuden lisääminen, erityisesti uusien teknologioiden ja jakelukanavien (monikanavajakelu) suhteen.
- Hyvitysmaksujärjestelmää tulisi muuttaa ja ottaa huomioon teknologian kehitys ja teknisten suojakeinojen mahdollisuudet.
- Kuluttajaelektroniikan valmistajat ja operaattorit hyötyvät digitaalisen kopioinnin mahdollisuudesta, jonka korvaamiseksi hyvitysmaksu on oikeudenmukainen ja toimiva ratkaisu.
- Liian laajat poikkeussäännökset haittaavat visuaalisen alan elinkeinonharjoittamisen vapautta. Taideteosten osalta kiinnitettiin huomiota digitaalisen taiteen kysymyksiin sekä taidevääreännösten ongelmiin.
- Yliopistojen toimintakentän erityiskysymyksistä: Opetuksen ja tutkimuksen osalta huomiota kiinnitettiin nykyaikaisten opetusmenetelmien ja -välineiden käyttöön, erityisesti verkko-opetuksen tilanteisiin, sekä tekijänoikeuden rajoituksiin ja sopimuslissenssijärjestelmään liittyviin ongelmiin. Yliopistokirjastojen toimintamahdollisuuksia tulisi edistää ja esimerkiksi tutkijoiden kansainvälisen yhteistyön esteet poistaa lainsäädännöstä.
- Lakiin olisi lisättävä mm. selkeät rajoitussäännökset Internetissä vapaasti saatavilla olevan aineiston käytöstä opetus- ja tutkimustarkoitukseen sekä verkko-opetukseen. Laillisen lähteen vaatimus olisi poistettava. Lakia olisi selvennettävä niin, että se yksiselitteisesti mahdollistaa yksittäiselle tutkijalle teosten ja tietokantojen käyttämisen tutkimustarkoituksiin.
- Aineistojen digitaalinen julkaiseminen vaikuttaa tieteellisten kirjastojen toimintaan (tieteellisten julkaisijoiden määräävän markkina-aseman väärinkäyttö ja siitä aiheutuvat ongelmat). Kirjastojen toiminnan mahdollistavien digitaalisten oikeuksien hankinta tulisi varmistaa tekijänoikeuslain säännöksillä. Myös digitaalisten palveluiden (esim. pdf-muotoisen aineiston toimittaminen asiakkaalle) kehittäminen tulisi mahdollistaa.

- Rangaistavuuden alan selventäminen ja kaventaminen. Tekijänoikeusrikoksena tulisi rangaista vain "kaupallisessa laajuudessa" tapahtuvat tekijänoikeuden loukkaukset.
- Nykyisiä siviilioikeudellisia oikeussuojakeinoja tulisi rajoittaa siten, että ne koskisivat vain tilanteita, joissa teosten levittäjä on toiminut ansiotoiminnassa. Ei teknisten suojakeinojen oikeudellista suojaa.
- Lainsäädännöstä puuttuvat ns. pehmeät oikeussuojakeinot, joiden avulla tietoverkoissa tapahtuviin oikeudenloukkauksiin voitaisiin puuttua. Valistavia ja pehmeitä keinoja olisivat esim. teleoperaattoreiden verkkoyhteysasiakkailleen antamat huomautukset. Olisi myös luotava oikeudenhaltijoiden, palveluntarjoajien, teleoperaattoreiden ja kuluttajien yhteiset käytäntösäännöt.
- Tekijänoikeuden rajoitussäännösten soveltamisalaa ei saisi supistaa sopimuksilla.
- Sisällöntarjoajien käyttöoikeuksia koskevien sopimusehtojen ja rajoitusten tulee olla kohtuullisia. Tuotteiden ja palveluiden käyttöympäristö ei saa muuttua kohtuuttomaksi. Lainsäädännöllä voidaan ohjata markkinoiden ja liiketoimintamallien kehitystä.
- Tekijänoikeusjärjestöjen toiminnan läpinäkyvyyttä tulisi parantaa ja tarvittaessa valvoa niiden asettamien ehtoja ja hinnoittelua. Tekijänoikeusjärjestöjen rooli tulisi arvioida uudelleen. Oikeuksien hallinnointiin tulisi voida tehokkaasti puuttua esimerkiksi silloin, kun uuden teknologian käyttöönotto uhkaa vaarantua sen vuoksi, ettei tekijänoikeuksista päästä sopuun.
- DRM-järjestelmien yhteensopivuuteen liittyvät ongelmat ratkottava lainsäädännössä. Yhteensopivuusongelmat vaikuttavat käyttäjiin, tuottajiin ja jakelijoihin, ja ne voivat vähentää tuotteiden hankintaa ja lisätä laittomien tuotteiden ja palveluiden käyttämistä. Kopiosuojausten käytöstä tulisi luopua kokonaan eikä niille tulisi antaa mitään oikeussuojaa.
- DRM-järjestelmien tulisi kehittyä markkinaehtoisesti ja sopimuspohjaisesti. Formaattien yhteensopivuus riippuu laitevalmistajien ratkaisuista. Lähtökohtana tulee olla kohtuullisesti rajatun yksityisen kopioinnin mahdollistaminen.

Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä -sarjassa vuonna 2012 ilmestyneet

- 1 Instituutista toimintakeskukseksi; Venäjän ja Itä-Euroopan instituutin asemaa ja tehtäviä koskeva selvitys
- 2 Tekijänoikeustoimikunnan mietintö; Ratkaisuja digiajan haasteisiin
- 3 Ammatillisen lisäkoulutuksen työelämän kehittämis- ja palvelutoiminnan kehittämishankkeen loppuraportti
- 4 Puolustusvoimien liikenneopettajakoulutuksen kehittäminen
- 5 Rakkaudesta kulttuuriperintöön; Paikallismuseotoiminnan kehittämistyöryhmän loppuraportti
- 6 Tulevaisuuden perusopetus – valtakunnalliset tavoitteet ja tuntijako
- 7 Toimenpideohjelma saamen kielen elvyttämiseksi
- 8 Perusopetuksen aamu- ja iltapäivätoiminnan sekä koulun kerhotoiminnan laatukortteja valmistelevan työryhmän muistio
- 9 Toiminnallista ruotsia – lähtökohtia ruotsin opetuksen kehittämiseksi toisena kotimaisena kielenä
- 10 Funktionell svenska – utgångspunkter för att utveckla undervisningen i svenska som det andra inhemska språket
- 11 Ratkaisumalli yksityisen kopioinnin hyvitysmaksulle
- 12 Selvitystyö henkilökohtaisten koulutustilien soveltuvuudesta suomalaisen aikuiskoulutuksen rahoituksen uudistamiseksi
- 13 Perusopetuksen aika. Selvitys koulujen toimintaympäristöä kuvaavista indikaattoreista
- 14 Kirjastoapurahajärjestelmä; Yhteenveto nykytilanteesta ja kehittämisehdotuksia
- 15 Tietokirjallisuuden valtioneuvoston kehittämisohjelma; Kehittämisohjelma
- 17 Instituutista säätiöksi; Venäjän ja Itä-Euroopan instituutin säätiöittämistä valmistelevan työryhmän väliraportti
- 18 Selvitys taidealojen opettajan pedagogisten opintojen koulutusvastuista ja toteutuksesta
- 19 Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen perustaminen
- 21 Poliittisten nuoriso- ja opiskelijajärjestöjen jäsenluetteloiden tarkastus
- 23 Instituutista säätiöksi; Venäjän ja Itä-Euroopan instituutin säätiöittämistä valmistelevan työryhmän loppuraportti
- 24 Opintolainavähennyksen arviointi
- 25 Selvitys Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen sijoittamisesta
- 26 Koulutus-, tiede- ja kulttuuriyhteistyö Latinalaisessa Amerikassa ja Karibialla – tilannekatsaus ja ehdotus strategisiksi toimenpiteiksi

Opetus- ja kulttuuriministeriö

Undervisnings- och kulturministeriet

Ministry of Education and Culture

Ministère de l'Éducation et de la culture

ISBN 978-952-263-168-8 (PDF)

ISSN-L 1799-0327

ISSN 1799-0335 (PDF)